

Agrárgazdasági Kutató Intézet

**Mezőgazdasági szervezetek differenciálódása
2006**

**Budapest
2008**

Kiadja:
az Agrárgazdasági Kutató Intézet

Főigazgató:
Udovecz Gábor

Szerkesztőbizottság:
Dorgai László, Kapronczai István, Keszthelyi Szilárd,
Mihók Zsolt (titkár), Popp József, Udovecz Gábor, Vágó Szabolcs

Szerző:
Dr. Takács József

Opponensek:
Dr. Kapronczai István
Dr. Szerdahelyi Péter

Tartalomjegyzék

Bevezetés	5
1. A 2006. évi gazdasági folyamatok főbb jellemzői	7
2. A mezőgazdaság helyzete 2006-ban	17
2.1. A mezőgazdaság termelési értékének alakulása	17
2.2. A mezőgazdaság beruházásának alakulása	21
2.3. Foglalkoztatás	22
3. A mezőgazdasági szervezetek száma és gazdálkodásuk	25
3.1. A jövedelem alakulása	26
3.2. Agrárrolló	28
3.3. A kamat és bankköltség alakulása	29
3.4. A saját tőkeállomány alakulása	30
4. A mezőgazdasági szervezetek differenciálódása a 2006. évi mérlegadatok alapján	31
5. A mezőgazdasági szövetkezetek differenciálódása	33
5.1. A mezőgazdasági szövetkezetek nagyság szerinti megoszlása	33
5.2. A mezőgazdasági szövetkezetek nettó árbevétele nagyság szerinti megoszlása	36
5.3. A mezőgazdasági szövetkezetek eladósodottság szerinti megoszlása	39
5.4. A mezőgazdasági szövetkezetek jövedelmezőség szerinti megoszlása	43
5.5. Következtetések a szövetkezetek jövőjére	47
6. A mezőgazdasági gazdasági társaságok differenciálódása	49
6.1. A mezőgazdasági gazdasági társaságok nagyság szerinti megoszlása	49
6.2. A mezőgazdasági gazdasági társaságok nettó árbevétel nagyság szerinti megoszlása	51
6.3. A mezőgazdasági gazdasági társaságok eladósodottság szerinti megoszlása	54
6.4. A mezőgazdasági gazdasági társaságok jövedelmezőség szerinti megoszlása	58
6.5. Következtetések a mezőgazdasági társaságok jövőjére	61
Összefoglalás	63

Bevezetés

A mezőgazdaság a hivatalos statisztikai adatok szerint az ország GDP-jének 4,2%-át állítja elő és foglalkoztatja a dolgozók közel 5%-át. Szerepe azonban ennél jóval jelentősebb, számokban aligha kifejezhető. Termelése ugyanis nélkülözhetetlen, stratégiai jellegű, mert az emberi élet legfontosabb elemét, az élelmiszert állítja elő, amely – az egészséghez hasonlóan – akkor válik nélkülözhetelenné, minden más szükségletet megelőzővé, amikor valamilyen oknál fogva (időjárás, katasztrófa, nemzetközi konfliktus stb.) hiány keletkezik belőle. Emellett normális körülmények közepette a mezőgazdaság évről-évre jelentős exportot bonyolít el, aktívumával hozzájárul a külkereskedelmi mérleg borotvaélen táncoló aktívumához.

A mezőgazdaság a rendszerváltás során radikális átalakuláson ment keresztül. Tulajdonviszonyai, üzemi szerkezete, piaci kapcsolatai, sőt termelési szerkezete is átalakult, nem is beszélve a foglalkoztatottak nagyarányú csökkenéséről. Mindezek következtében termelése is mintegy harmadával esett vissza, ahogy ez a nagy átrendezésekkel együtt szokott járni.

Az utóbbi években a megrázkódtatásszerű átalakulás lecsendesedett, az üzemi tulajdonviszonyok megállapodni látszanak. Erre nagy szükség is van, mert mint minden szervezetben, így a mezőgazdaságban is a viszonylagos nyugalom, a stabilitás az egyik fő feltétele a fejlődésnek, az alkotó munkának. A termelés azonban termelőegységekben, kisebb-nagyobb üzemekben folyik. A KSH nemrég összesített adatai szerint a mezőgazdaság termelését nem kevesebb, mint 619 ezer egyéni gazdaság és 7 400 gazdasági szervezet állítja elő. Ezek erőállapota határozza meg a termelés mennyiségét, minőségét, az ágazat változó piaci viszonyokhoz való alkalmazkodóképességét.

Amint látni fogjuk, a nagy megrázkódtatás utáni lecsendesedés ellenére is markáns folyamatok hatnak és munkálkodnak az agrárágazatban, amelyek többek között kihatnak az üzemi struktúra alakulására is. Ezek a folyamatok egyes üzemeket, üzemcsoportokat hol jobb pozícióba hoznak, hol pedig megtörik a fejlődésüket. Elég itt utalni a koncentráció erősödésére; a jövedelemért, a piaci pozícióért folyó verseny szelektáló hatására.

A termelő üzemek tehát igen differenciáltak mind teljesítőképességük, mind jövedelmezőségük, mind perspektívájuk alapján. Hasznos és használható ismeretre tehetünk szert, ha megismerjük ezeknek a termelőegységeknek a legfontosabb jellemzőit. Tanulmányunkban ezért a mezőgazdasági üzemeket különböző ismérvek alapján képzett színvonalskálán helyezük el, hogy megtudjuk erőállapotukat, leterheltségüket és jövőben várható helyzetüket meg tudjuk határozni. Jelen kiadvány ennek kíván eleget tenni azzal a megjegyzéssel, hogy itt most csak a mezőgazdasági szervezetek (RT, KFT, Szövetkezetek) differenciálódását mutatjuk be, de hamarosan hasonló jellegű kiadvány készül az élelmiszeripar és erdőgazdasági üzemekről is.

1. A 2006. évi gazdasági folyamatok főbb jellemzői

Az 1997 óta tartó 4% feletti GDP növekedést produkáló konjunktúra 2006. évben még tartott, hisz a 3,9%-os növekedés (munkanaphatással 4%-ra korrigált) még közel állt a lendületes évekhez. Igaz a 2006. évi GDP növekedés üteme negyedévről-negyedévre csökkent, előre jelezve, hogy a következő évben megtorpan a gazdaság növekedése. Ezzel a teljesítménynövekedéssel a bruttó hazai termelés (GDP) 33,7%-kal haladta meg az 1989. évit, a rendszerváltás előtti évet. A 2006. évi gazdasági növekedés 3,9%-os infláció mellett ment végbe, szemben az előző. évi 3,6%-os pénzromlással.

A GDP növekedésen belül az ipar teljesítménye már 43,3%-kal haladta meg az 1989. évit, míg a mezőgazdaságé éppen hogy elérte azt. Igaz a mezőgazdaság bruttó hozzáadott értéke (GDP) a megelőző két évben (2004 és 2005), a rendkívül jó gabona termésnek köszönhetően, már 7-9%-kal magasabb is volt az 1989. évinél, de ez egy kedvezőtlen termelési szerkezettel párosulva következett be. A mezőgazdaság teljes termelése (az előállított terméktömeg értéke) a GDP alakulásától eltérően ugyanis még 2006. évben is csak 74%-a volt az 1989. évinek. A növénytermelés produktuma 87,8%-a, az állattenyésztés viszont csak 55,7%-a volt a rendszerváltás előtti értéknek. Ezzel a témával később – a mezőgazdasági fejezetnél – részletesebben foglalkozunk.

A GDP nemzetgazdaságra, valamint az iparra és a mezőgazdaságra vonatkoztatott alakulását az 1. táblázat tartalmazza. Ebből látható, hogy az ipar mélyrepülése 1992-ben volt, amikor teljesítménye az 1989. évinek csak 70,9%-a volt. Fellendülése 1997-ben elkezdődött, és 2000-ig dinamikusan nőtt. 2001-ben azonban az eddigi dinamikát produkáló járműipar és elektronikai ipar teljesítményromlása miatt megtorpan és csak 1,0%-kal (2001), illetve 1,8%-kal (2002) tudta a hozzáadott értéket növelni. Ezzel szemben a mezőgazdaság termelése 1994-ben érte el mélypontját, amikor teljesítménye 66,8%-a volt az 1989. évinek. A táblázat adatai szerint – és a valóságban is – a mezőgazdaság 2003-ig ebben a válságos, dezorganizált állapotban volt. Néhány év stagnálása után 2000-ben ismét az 1994. évi mélypontra süllyedt vissza. 2004-ben és 2005-ben azonban a jó kalászos és kukoricatermelés következtében a hozzáadott érték az 1989. évit már 7-9%-kal meghaladta; 2006-ban azonban visszaesett az 1989. évi színvonalra.

Az 1. táblázatban tájékoztatás céljából közöljük a beruházás 1989-2006 évek közötti alakulásának indexeit is. A beruházás mélypontja 1992-ben volt, amikor változatlan áron számolva az 1989. évinek 77,9%-a volt. A mostanában több ágazatban is sérelmezett és emlegetett nagyarányú tőke kivonás ekkor gyorsult fel, aminek következtében az ágazatok többségében (főleg a nem nyereségesekben) nem történt még a szintentartó beruházás sem. Ezek közé sorolható a mezőgazdaság, az egészségügy, az oktatás, a könnyűipar stb. A nyereséges ágazatokban azonban a beruházási tevékenység 1997-től felgyorsult, köszönhetően a külföldi tőke jelentős beáramlásának. 2006-ban folyóáron számolva már 4 652 milliárd forint volt a nemzetgazdaság beruházása, és ez az összeg – változatlan áron számolva – már 61%-kal meghaladta az 1989. évi értéket. Ez nem vonatkozik a mezőgazdaságra, ahol a 2006. évi beruházás összehasonlító áron számolva még csak a fele az 1989. évinek.

Az 1. táblázat még egy figyelemre méltó adatot tartalmaz, az egy főre jutó reáljövedelem alakulását. A jövedelem alakulására ugyanis a társadalom érzékenyen reagál. Ezt érdemes összehasonlítani a GDP alakulásával, mert a kettő mégiscsak szoros kapcsolatban van egymással. Lényegében a GDP alakulása határozza meg a jövedelem nagyságát is és ebből a kapcsolatból a táblázat adatai alapján néhány összefüggés kiolvasható.

Az első kínálkozó összehasonlítás mindjárt az, hogy a GDP 2006-ban már 133,7%-a volt az 1989. évinek, míg a reáljövedelem csak 120,2%-a. Ez úgy is felfogható, hogy az elmúlt 17 évben, a reáljövedelem 11,5%-kal elmaradt a GDP növekedésétől. Ezt az állapotot különböző szakaszok alakították így ki. A táblázat adatai alapján három szakasz különböztethető meg.

- 1990-1994 között a gazdaság mélyrepülését okozó gazdasági-társadalmi dezorganizáció, a piacvesztés és a nem átgondolt privatizáció következtében a GDP közel 20%-kal csökkent, de ezt az akkori kormány nem merte áthárítani a lakosságra. Az időszak végére (1994-re) mintegy 7%-os különbség alakult ki a reáljövedelem javára.
- Ezt az egyensúlytalanságot igyekezett az úgynevezett „Bokros csomag” helyreállítani úgy, hogy 1994-hez viszonyítva 1995-re 8%-kal csökkentette a jövedelmek reálértékét. Ezt követően a kormányok ügyeltek arra, hogy a jövedelmek növekedése ne haladja meg a GDP növekedését. Ez 2001-ig tartott.
- A 2001-el, de inkább 2002-vel kezdődő harmadik szakaszban – amely 2005-ig tartott – viszont a jövedelmek reálértékének növekedése meghaladta, vagy erősen megközelítette a GDP növekedését. A kettő közti különbség különösen 2006-ban volt jelentős a reáljövedelem javára, mert ebben az évben a GDP 4,4%-kal, a reáljövedelem 6,3%-kal emelkedett. Ezt a Medgyesi kormány által eszközölt jövedelememelkedést egyesek úgy értékelik, hogy felborította a pénzügyi egyensúlyt, mások pedig a jövedelmekben bekövetkezett történelmi lemaradás jogos intézkedéseként fogják fel. Ebben a vitában még a közgazdászok is elfeledkeznek arról, hogy az országban megtermelt GDP-nek legalább a 10%-a profit, kamat, jövedelem stb. formájában elhagyja az országot és ebben az összegben nem szerepel a közel ugyanekkora összeget kitevő számlázási trükkökből adódó jövedelemkivonás sem. Mindenesetre a gazdasági folyamatok nem megfelelő módon történő kézbe tartása következtében a pénzügyi egyensúly 2006-ban felborult, az ország eladósodása megugrott. 2006-ban aztán különböző intézkedésekkel igyekeztek a megromlott egyensúlyt helyreállítani, aminek eredményét jelzi, hogy a GDP 3,9%-os növekedése mellett, az egy főre jutó reáljövedelem csak 1,2%-kal emelkedett.

Az 1. táblázat harmadik megfigyelhető jelensége, hogy a parlamenti szavazások éveiben a jövedelem kiáramoltatása mindig megugrik. Így volt ez 1990-ben is, amikor „csak” 1,8%-kal csökkent a jövedelem az előző. évihez képest, miközben a GDP 4,5%-kal apadt. 1994-ben 7,4%-kal nőtt a jövedelem, miközben a GDP csak 2,4%-kal. 1998-ban is 2,7%-kal nőtt a jövedelem, de ezt a GDP növekedése még fedezte. 2006-ban volt a rendszerváltás utáni évek között a legnagyobb jövedelem-növekedés (6,3%), amit a GDP 4,4%-os növekedése már nem bírt el.

Végül negyedikként érdemes még felfigyelni a jövedelmek közötti olló nagyarányú nyílására, a differenciálódás egyre nagyobb tágulására. A keresők felső tizedének jövedelme mintegy 10-12-szer akkora, mint az alsó tizedbe tartozóké, ami azt jelenti, hogy a felső csoport teszi zsebre az összes jövedelem 30%-át. Az alsó tizednek viszont meg kell elégednie az összes jövedelem 3%-ával. Ebből az is következik, hogy a táblázatban jelzett egy főre jutó reáljövedelem 1989-hez viszonyított 126%-os növekedése mögött nagyarányú differenciálódás húzódik meg. A lakosság nagyobb felének jövedelme nem éri el a rendszerváltás előtti szintet, míg a lakosság 10-15%-ának a jövedelme többszöröse annak. Ez viszont bármennyire is irritáló a társadalomra nézve, a tendencia további erősödésére kell számítani, mert az úgynevezett fejlett demokráciákban még nagyobbak a jövedelmek közötti különbségek. Ez a kapitalista társadalmi rendszer egyik sajátossága.

A 2006. évet 317 ezer munkanélkülivel zártuk. Ez 7,5%-os munkanélküliségi rátának felel meg. A munkanélküliség jóllehet súlyos társadalmi gond, és az egyén szempontjából súlyos tragédia is, de Európában ezzel a rátával a közepesek közé tartozunk. Ennél nagyobb a munkanélküliség Belgiumban (8,3), Bulgáriában (9,0), Franciaországban (9,1), Görögországban (8,9), Lengyelországban (13,9), Németországban (10,2), Spanyolországban (8,5), Szlovákiában (13,4).

A fejlettebb országokban a munkanélküliséget úgy akarják csökkenteni, hogy részmunkaidőben foglalkoztatják a dolgozókat. Az Európai Unió 27 tagországának átlagában ez már a 18%-ot is eléri. Különösen elterjedt ez a foglalkoztatási forma Hollandiában, Dániában, Nagy-Britanniában, Svédországban, Németországban stb. A szociológiai felmérések viszont erről a formáról azt állapították meg, hogy a résztvevők ezt kényszerhelyzetnek minősítik, elégedetlenek vele, túlnyomó többségük a teljes munkaidős foglalkoztatást tekintik megoldásnak.

A foglalkoztatottak száma 2006. év átlagában 3 930 ezer fő volt. Az utóbbi öt évben 3 900 ezer fő körüli a foglalkoztatottak szám. Ez közel egy millió fővel kevesebb mint a rendszer-váltás előtti években volt. 1989-ben például 4 823 ezer fő volt a foglalkoztatottak száma. Lényegében a teljes foglalkoztatáshoz ez az 1 milliót közelítő munkahely hiányzik.

A magyar nemzetgazdaság növekedési dinamikája tehát 2006. évben még lendületesnek mondható. Az ország 3,9%-os növekedése 1%-kal haladta meg az EU 25 tagországainak átlagát. A legnagyobb gazdasági súlyú országok mindegyikében a korábbi évek stagnálása után 2006-ban fellendülés volt tapasztalható. Németországban 2,5%-kal, Olaszországban 2%-kal, Nagy-Britanniában 2,8%-kal nőtt a bruttó hazai termék volumene; és még Japán is felébredt csipkerózsika álmából, mert a korábbi évek stagnálása után 2006. évet 2,2%-os növekedéssel zárta, az USA-ban viszont 2,9%-ra mérséklődött a korábbi 3,0% feletti növekedés.

Témánk szempontjából kiemelt szerepet tulajdonítunk a jövedelem alakulásának, így a 2006. évi mérlegösszesítőekben kimutatott vállalkozói jövedelmeknek, mert ezen mérhető le a vállalkozás sikeressége, a jövőbeni fejlődés lehetősége. Az idevonatkozó adatokat a 2. táblázatban mindjárt be is mutatjuk, amiből néhány figyelemre méltó összefüggés kimutatható. A táblázat az adózás előtti eredmény alakulását tartalmazza, 2003, 2004, 2005 és 2006. évekre vonatkozóan, vagyis az utolsó négy év eredményét. A táblázatban látható, hogy az adózás előtti eredmény 2006-ban összesen 3 472 milliárd forint volt, ami 107,1%-a az egy évvel korábbinak. Tehát a 2006. év a vállalkozói profit tömege és növekedésének üteme alapján ítélve közepesen sikeres évnak minősíthető. Ha azonban közelebbről szemügyre vesszük a táblázat adatait, akkor láthatjuk, hogy a profitnövekedés rendkívül nagy szóródások közepette valósult meg. Magas profitráta – árbevétel arányosan 10% feletti – alig néhány ágazatot jellemez. Magyarországon a pénzügyi, banki tevékenység a legeredményesebb ágazat, mert árbevétel-arányosan kimagaslóan magas – 39,8%-os – adózás előtti nyereségre tettek szert. Ez esetükben 607,3 milliárd forint nyereséget jelent, ami valamivel elmarad az előző évinél (akkor 630,5 milliárd forint volt), de a nyereségességi listát évek óta ők vezetik. A nemzetgazdaságban keletkezett jövedelem 17,5%-a itt csapódott le. Ezt az eredményt különösebb erőfeszítések nélkül tudják elérni, mert a kamatrés Magyarországon egyike a legmagasabbaknak (8-10%-os), és egyre nő a biztos jövedelemnek számító jutalék és díjeredmény is.

**A GDP, a beruházás és a jövedelem alakulása
1989 = 100**

(Mrd Ft)

Év	A GDP alakulása			A beruházás alakulása	Egy főre jutó reáljövedelem
	Nemzetgazdaság	Ipar	Mezőgazdaság		
1989	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
1990	96,5	92,4	95,4	90,2	98,2
1991	85,0	76,0	87,7	79,1	96,5
1992	82,5	70,9	73,1	77,9	93,3
1993	81,8	74,0	68,2	79,8	88,8
1994	84,2	76,4	66,8	89,6	91,1
1995	85,4	81,7	68,6	84,9	86,2
1996	86,5	84,3	71,4	89,3	85,7
1997	90,5	93,9	71,1	96,9	86,5
1998	94,9	101,7	69,8	109,2	89,6
1999	98,9	109,0	70,4	115,0	90,3
2000	104,0	120,4	67,6	123,5	94,2
2001	108,3	121,5	78,7	129,3	98,7
2002	113,1	123,7	71,0	142,2	104,9
2003	117,9	125,9	71,0	143,6	110,0
2004	123,6	130,7	108,9	156,4	114,6
2005	128,7	135,4	107,4	163,1	118,8
2006	133,7	143,3	99,9	161,1	126,3

Forrás : KSH Statisztikai Évkönyvek

A feldolgozóipari ágazatok közül jelenleg a könnyűipar és a kohászat dicsekedhet a legnagyobb profitnövekedéssel, mert a 14,9 milliárdos (könnyűipar), illetve a 120 milliárdos nyereségük 201%-a, illetve 168%-a az előző évinek. Igaz ez az árbevételnek csak 3,8%-át, illetve 6%-át jelenti. A korábbi évek szárnyaló profitnövekedést felmutató villamosgép és műszeriparnak (elektronikai ipar) 2006-ban -26,5%-kal (103 milliárd forinttal) csökkent a nyeresége. A másik húzóágazatnak számító járműgyártás viszont 197 milliárd forintos adózás előtti nyeresége most 20%-kal haladja meg az előző évit. A vegyipar is rosszabb évet zárt az előző évinél, mert 506 milliárd forintos nyeresége csak 87%-a az előző évinek, de 11,7%-os árbevétel-arányos eredménye egyike a legmagasabbnak.

A magas nyereségű ágazatok között meg kell említeni a posta és távközlési szolgáltatást (esetünkben a távközlést), amelynek 167 milliárd forintos nyeresége „csak” 81%-a az előző évinek, de 13%-os nyereségrátája a banki tevékenység után következik. Az eredményességet a bankokhoz hasonlóan itt is az táplálja, hogy Európában (de talán az egész világon) Magyarországon a legdrágább a telefonszolgáltatás. Elgondolkodtató, hogy a külföldi tulajdonban lévő szolgáltató cégek monopolközeli szerepre szertéve, milyen gátlástalanul zsarolják a lakosságot és a vállalkozásokat, majd profitjuk nagy részét kiviszik az országból.

Az élelmiszeripar 2006. évi nyeresége 46 milliárd forint volt, ami fele az előző évinek. A megnövekedett import miatti hazai élelmiszerpiaci túltelítetlenség és a magas energiaárak visszavetették a korábbi évek jövedelemnövekedését. A most elért eredmény az árbevételhez viszonyítva is gyenge, mert az profitráta 5,8%-os országos átlagával szemben ez mindössze 2,0%, ami egyike a legalacsonyabbnak.

Viszonylag jó évet zárt a szálloda és vendéglátóipar, mert 14,6 milliárd forintos nyeresége több mint másfélszerese az előző évinek és 2,9%-a az árbevételnek.

Nem dicsekedhet eredményével a nagy- és kiskereskedelem sem, mert 279 milliárd forintos nyeresége alig több az előző évinél és az árbevételnek is mindössze 1,9%-át teszi ki. Az áruházlánccoknak a vásárlóerő minél nagyobb hányadának megszerzéséért folytatott versenye leverti az árakat, aminek a fogyasztók örülnek, de a termelők és feldolgozók – akikkel ezt megfizettetik – rosszul járnak, közülük nagyon sokan tönkremennek.

Meglepően jó évet zárt 2006-ban a mezőgazdaság. A 71 milliárd forintos adózás előtti nyeresége 151,5%-a az előző évinek (már az is jelentősnek mondható) évinek. Különösen felértékeli az eredményt, hogy a 6,3%-os árbevétel-arányos nyereség meghaladja az országos átlagot (5,9%). Ilyen eredménymutató még nem volt a magyar mezőgazdaság történetében. A 2. táblázatban megfigyelhető, hogy a kettős könyvvitelt vezető mezőgazdasági szervezetek nyeresége az elmúlt három évben dinamikus növekedésnek indult. A 2006. évi nyerség például 377%-a volt a 2004. évinek, pedig a korábbi évekhez képest már az is közepes eredménynek minősíthető.

A mezőgazdaság jövedelmezőségénél azonban meg kell jegyezni, hogy ebben jelentős szerepe van a szövetkezeti üzletrészek visszavásárlásának. Mivel az üzletrészeket eredeti értéküknél olcsóbban vásárolták vissza a szövetkezetek, ez a könyvelési szabályzat előírása alapján mintegy 10 milliárd forinttal javította a jövedelmet. Ezt a továbbiakban a mezőgazdaság, de különösen a szövetkezetek jövedelmének alakulásánál figyelembe kell venni.

Az adózás előtti eredmény alakulása 2003-2006 években

Nemzetgazdasági főcsoportok	Az adózás előtti eredmény (Mrd Ft)					
	2003	2004	2005	2006	2006-2005 (%)	Az árbevétel %-ában
Mezőgazdaság, vad-, erdő-, halgazdálkodás	-4,5	21,2	49,2	74,5	153,3	6,1
Ebből mezőgazdaság	-6,5	18,9	47,0	71,2	151,5	6,3
Bányászat	10,6	2,1	15,2	7,0	46,1	5,8
Élelmiszeripar	70,7	35,4	89,6	46,0	51,3	2,0
Textil-, ruha-, szőrme-, bőrpar	16,7	15,9	7,4	14,9	201,4	3,8
Fa-, papír-, nyomda-kiadvány ipar	51,2	46,9	35,9	43,2	120,3	4,4
Vegyipar, kőolaj stb.	489,6	326,6	582,9	505,9	86,8	11,7
Nem ásványi termék	49,2	42,0	39,3	57,2	134,1	9,6
Kohászat	52,5	80,6	71,7	120,4	167,9	6,0
Gépipar	378,0	423,9	592,7	539,4	91,0	6,5
Ebből: villamosgép és műszeripar	192,7	246,6	390,6	287,1	73,5	6,0
járműgyártás	155,9	140,9	164,4	196,9	119,8	6,9
Egyéb ipar	5,3	7,4	6,4	15,4	234,4	5,3
Feldolgozó ipar összesen	1 113,3	979,1	1 374,8	1 342,1	97,6	6,9
Villamos energia, gáz, víz	90,8	113,0	129,1	127,6	98,8	4,3
Építőipar	84,1	104,0	115,6	129,7	112,2	3,6
Nagy- és kiskereskedelem	299,4	315,2	263,5	279,2	106,0	1,9
Szálloda, vendéglátóipar	2,6	13,1	9,2	14,6	158,7	2,9
Szállítás	-15,0	6,9	-14,0	-10,7	-76,4	-0,4
Posta és távközlés	229,4	150,8	207,8	167,4	80,6	13,0
Szállítás, raktározás, posta	214,4	157,7	193,8	156,7	80,9	3,9
Pénzügyi tevékenység	316,4	453,9	630,5	607,3	96,3	39,8
Ingatlanügyek	119,6	339,1	347,5	585,0	168,4	11,0
Oktatás	4,1	6,1	5,7	6,6	115,8	8,4
Egészségügyi-szociális ellátás	8,9	18,6	21,6	18,3	84,7	7,9
Egyéb közösségi szolgáltatás	50,3	40,8	42,9	58,7	136,8	6,1
Nemzetgazdaság összesen	2 446,4	2 633,1	3 240,0	3 471,6	107,1	5,9

Forrás: APEH mérlegösszesítők

Az agrár-ágazatot (mezőgazdaság, élelmiszeripar) érintő jövedelmezőségi problémákkal a későbbiekben még részletesen foglalkozunk, most röviden még egy másik érdeklődésre számot tartó témát érintünk, a jegyzett tőke tulajdonformák szerinti megoszlását. Ennek 1994-2006. évek közötti alakulását a 3. táblázatban mutatjuk be.

3. táblázat

A jegyzett tőke megoszlása tulajdonformák szerinti százalékban.

(Mrd Ft)

Év	Állami	Külföldi tulajdon (%)	Belföldi társaság
1994	42,0	18,9	17,2
1995	30,0	28,3	-
1996	22,6	31,8	20,6
1997	15,8	35,4	24,2
1998	10,1	38,3	27,6
1999	9,8	49,9	21,9
2000	8,4	56,7	19,2
2001	11,5	41,5	25,4
2002	13,5	39,8	25,6
2003	14,2	42,5	24,4
2004	12,9	41,2	24,7
2005	10,0	41,8	24,3
2006	8,3	46,0	23,5

Forrás: APEH mérlegösszesítők

A táblázat adatai egy nagyon érdekes folyamatra hívják fel a figyelmet. A versenyszektor jegyzett tőkéjéből ugyanis a külföldi tulajdon aránya 2000-ig dinamikusan emelkedett. Ekkor a jegyzett tőke 56,7%-a volt a külföldiek tulajdonában. Az állami tulajdon aránya viszont 8,4%-ra csökkent. Ez a felemásan változó trend 2001-ben megtört és a külföldi tulajdon aránya mérséklődni, az állami tulajdon aránya pedig enyhén növekedni kezdett. 2006-ban viszont a kormány felgyorsította a privatizációt, aminek következtében a versenyszektor 8,7 billió forintot kitevő jegyzett tőkéjéből a külföldi tőke aránya 46%-ra nőtt, az állami tulajdon aránya pedig 8,3%-ra mérséklődött. Némileg – 1%-kal – csökkent a belföldi társaságok tulajdonrészesedése is. A 46,0%-os külföldi tulajdonarány egyébként nemzetközi viszonylatban magasnak számít és egyúttal azt is jelzi, hogy a magyar gazdaság működtetése most már a külföldi cégek kezében van. Ennek a magyar gazdaságra és társadalomra vannak pozitív és negatív hatásai is. Pozitív, hogy ezáltal megnövekedett az ország tőkebevonó (fejlesztési) lehetősége. Negatív viszont, hogy ezt nem a magyar gazdaság adottságai (természeti, geológiai, regionális, foglalkoztatási, képzettségi stb.) megkívánta szempontok, hanem egyoldalú profitérdekek vezénylik. Ezért 46,0%-os külföldi tőkearányt mindenképpen túlzottnak kell minősíteni.

Legalább ilyen tanulságos a jegyzett tőke ágazatok szerinti alakulása, amiről a 4. táblázatban adunk részletes információkat. Ha ugyanis a jegyzett tőke tulajdonformák szerinti alakulását ágazatonként is megnézzük akkor azt látjuk, hogy a termelőágazatok egy részben a jegyzett tőke csökkent az előző évhez képest. Ezekhez tartozik a mezőgazdaság, a textil-ruha-szőrme-bőripar, a fa, papír, nyomdaipar, a posta-távközlés, és villamos energia, víz-gáz ágazat. A többi ágazatban mérsékelt tökenövekedés tapasztalható. Úgy tűnik a tőkemozgás idő előtt lecsillapodott, pedig a gazdaság élénküléséhez, szerkezetének további korszerűsítéséhez még nagyarányú tőkebeáramlásra lenne szükség, aminek a jegyzett tőke emelkedésében is meg kellene mutatkoznia. A külföldi tulajdon jelentős pozíciókat szerzett a kitermelő ágazatokban; bányászatban (59,2%), az építőiparban (70,1%), a kereskedelemben (57,2%), valamint a pénzügyi szektorban (67,6%) és ezeket a pozíciókat nemcsak tartja, de növeli is. A feldolgozó ágazatok közül az élelmiszeriparban (47,1%), textil-ruha-szőrme-bőriparban (54,2%), a vegyiparban (67%), a kőolaj-kösz-nukleáris fűtőanyagiparban (79,4%), kohászatban (61,2%), gépiparban (77%), szerezték meg a külföldiek a többségi tulajdont. Vagyis az ország alapanyagtermelő ágazat és az arra épülő versenyképes feldolgozóipar kapacitásai, továbbá a magas profitot hozó pénzügyi szolgáltatás és a kereskedelmi tevékenység került a külföldiek tulajdonába. Más megközelítésben ez azt jelenti, hogy a magyar ipar 70%-át kitevő három meghatározó ágazat, az élelmiszeripar, a vegyipar és a gépipar együttes jegyzett tőkéjének 68%-a külföldi tulajdonban van.

Miután a 2006. évi mérlegadatokat és nemzeti számlák adatainak felhasználásával témánk szempontjából a legfontosabb összefüggéseket áttekintettük át is térhetünk a címben megadott téma tárgyalására, a mezőgazdaság jövedelmi folyamatainak elemzésére, az üzemek differenciálódásának bemutatására. Ezt azonban most is összekötjük a termelési-értékképzési folyamatok bemutatásával.

A vállalkozói vagyon megoszlása, tulajdonformák szerint

Nemzetgazdasági főcsoportok	A jegyzett tőke, (Mrd Ft)			2006. év		
				állami	külföldi	belföldi társ.
	2004	2005	2006	tulajdon aránya (%)		
Mezőgazdaság, vad-, erdő-, halgazdálkodás	293,6	289,6	272,3	11,4	8,6	26,5
Ebből mezőgazdaság	272,2	263,8	246,0	3,4	9,5	28,8
Bányászat	24,7	26,2	31,6	2,4	59,2	26,9
Élelmiszeripar	338,1	276,4	295,2	1,7	47,1	33,0
Textil-, ruha-, szőrme-, bőripar	66,9	58,3	55,3	2,6	54,2	15,1
Fa-, papír-, nyomda-kiadvány ipar	120,3	124,5	121,5	5,2	49,6	6,9
Koksz, kőolaj, nukleáris fűtőanyag	112,8	113,2	113,6	0,0	79,4	8,4
Vegyipar, műanyag	342,3	258,9	274,4	1,7	67,0	22,8
Építőanyagipar	115,7	139,6	142,5	0,5	70,1	23,2
Kohászat	179,6	179,0	183,9	0,2	61,2	18,7
Gépipar	587,3	578,6	596,7	0,6	77,0	16,2
Egyéb ipar	25,2	26,4	30,2	1,0	46,9	14,0
Feldolgozó ipar összesen	1 887,7	1 755,1	1 813,3	1,2	65,6	20,3
Villamos energia, gáz, víz	1 046,6	1 037,0	989,1	2,0	26,1	54,4
Építőipar	246,8	239,7	240,5	26,9	18,8	15,1
Nagy- és kiskereskedelem	696,6	681,7	722,6	2,6	57,2	12,1
Szálloda, vendéglátóipar	152,9	157,8	163,2	4,7	27,3	31,8
Szállítás	547,8	444,3	497,4	36,3	6,6	20,7
Posta és távközlés	243,2	245,8	239,2	5,8	62,7	22,6
Pénzügyi tevékenység	662,9	712,5	805,0	12,6	67,6	15,6
Ingatlanügylek	1 746,1	1 845,8	2 550,2	9,9	47,2	25,7
Oktatás	8,9	9,3	9,7	4,2	5,0	17,8
Egészségügyi-szociális ellátás	18,6	22,5	24,4	4,6	13,3	15,3
Egyéb közösségi szolgáltatás	226,6	214,7	226,2	12,3	7,5	18,3
Nemzetgazdaság összesen	7 923,7	7 808,4	8 717,3	8,3	45,9	25,0

Forrás: APEH mérlegösszesítők

2. A mezőgazdaság helyzete 2006-ban

A mezőgazdaság gazdasági folyamatait a termelési érték, néhány naturális mutató, a beruházás, valamint a foglalkoztatottak alakulása alapján kíséreljük meg értékelni. Amint látni fogjuk, ezek a mutatók még mindig vegyes képet mutatnak a mezőgazdaság helyzetéről, jóllehet 2004. év kiemelkedően kedvező időjárása következtében történelmi rekordokat döntő termés-eredmények születtek. Ez elsősorban a növénytermelésben (azon belül is a gabonatermelésben) mutatkozott meg, amit 2005-ben és 2006-ban visszaesés követett. Az állattenyésztés továbbra is válság közeli állapotban van. A 2006. év elemzésével feltárt gazdasági folyamatok megismerése azért is lehet tanulságos, mert ez már a harmadik év amikor EU-s tagként vehetünk részt az Európai Unió közös agrárpolitikájában, ami az eredmények mellett a gondokat is felszínre hozta. Az mindenképpen eredménynek tekinthető, hogy a jövedelmi folyamatok – amelyek a korábbi években elszakadtak a termelési folyamatoktól – 2006-ban jelentősen javultak.

A termelési-jövedelmi folyamatok feltáráshoz a KSH kiadványait (Évkönyveit), az Agrárgazdasági Kutató Intézet kiadványait és az APEH mérlegösszesítőit vettük igénybe. Ezek után nézzük a fontosabb mutatók alakulását, külön a mezőgazdaságra és külön az élelmiszerfeldolgozásra vonatkozóan.

2.1. A mezőgazdaság termelési értékének alakulása

A mezőgazdaság bruttó termelése a 2004. évi kiemelkedő (23%) növekedés után 2005-ben 9,5%-kal, 2006-ban pedig 3,8%-kal csökkent. 2007-ben további jelentős – 12,9%-os – csökkenést regisztráltak. Ezzel a teljesítménnyel a mezőgazdaság termelése 64,4%-a az 1989. évinek.

Az utóbbi évek teljesítmény alakulása felemás volt. A növénytermelésé – időjárás által erősen befolyásoltan – már közelítette a rendszerváltás előtti éveket, az állattenyésztésé viszont évről-évre romlott. A növénytermelés bruttó termelése például 2006-ban már 88%-ra megközelítette az 1989. évit, az állattenyésztésé viszont mindössze 56%-a annak. Ez a több mint másfél évtizede tartó folyamat felborította a kiegyensúlyozott mezőgazdaságra jellemző arányokat.

Amíg az 1980-as évek második felében a növénytermelés és állattenyésztés között 50-50%-os arány alakult ki, addig mára ez az arány 62-38%-ra módosult. Ez amellet, hogy extenzív irányba tolta el a mezőgazdaság struktúráját, igen nagy piaci, értékesítési, foglalkoztatási és szociális feszültséget is okozott. Ez a tendencia aligha minősíthető reálisan járható és elfogadható útnak. A mezőgazdaság termelési értékének alakulását 1989 és 2007 között – növénytermelés és állattenyésztés közötti megoszlásban – az 5. táblázatban mutatjuk be.

**A mezőgazdasági bruttó termelésének volumen indexei
(1989 = 100,0)**

Év	Növény	Állat	Mezőgazdaság összesen
1989	100,0	100,0	100,0
1990	88,6	99,8	93,6
1991	92,1	83,2	87,8
1992	68,4	72,7	70,7
1993	62,1	65,1	64,4
1994	68,1	62,4	65,4
1995	69,4	64,5	67,1
1996	76,2	65,6	71,3
1997	75,4	61,7	68,9
1998	72,6	65,6	69,3
1999	74,3	64,5	69,6
2000	63,6	66,9	65,1
2001	84,0	65,9	75,4
2002	77,7	65,4	72,2
2003	72,8	63,7	69,0
2004	108,3	57,3	84,9
2005	92,8	56,8	76,8
2006	87,8	55,9	73,9
2007	69,4	55,7	64,4

Forrás: KSH Évkönyvek

A növénytermelés hozamnövekedését elsősorban a gabonafélék termelése határozta meg. A 2006. évben 14,5 millió tonna gabona termett, ami kevesebb a 2004. évi 16,8 millió tonna, illetve a 2005. évi 16,2 millió tonna termésnél, de még így is átlag feletti jó termésnek mondható. Az utóbbi két évtizedben Magyarországon az 1988-1989 és az 1991. éveket kivéve nem termelt ennyi gabona. Ezzel a fejenkénti 1,5 tonnát meghaladó gabonatermessel az ország gabonaellátottsága a nemzetközi élmezőnybe tartozik. Ez viszont lényegesen nagyobb abrakfogyasztó állatállományt igényelne.

A piaci kereslet és jövedelmezőség hatására jelentős termelésnövekedés tapasztalható az olajos növényeknél (napraforgó, repce), amely 1,5 millió tonnás termésmennyiségével a rendszerváltás előtti hozamokat is több, mint 60%-kal haladja meg. A zöldségtermelés viszont még csak közelíti, a gyümölcsstermelés pedig fele az 1989. évinek.

Ahogy ez korábban már említettük az állattenyésztés 2006-ban még történelmi mélyponton volt (illetve van), legalább is az állatállomány nagyságát, illetve az állati terméktermelés produktumát illetően is. A szarvasmarha állomány például 2006-ban 44%-a, a tehénállomány 50%-a, a sertésállomány 52%-a, a kocaállomány 41%-a az 1989. évinek. A tyúkfélék állománya viszont kismértékben meg is haladta azt. Az állatállomány csökkenése – ha nem is ilyen arányban – maga után vonta az állati terméktermelés visszaesését is. A vágóállat-termelés például a bázishoz képest 40-41%-kal, a tejtermelés 32-33%-kal, a tojástermelés 34-35%-kal csökkent. Ezek az adatok, ha másra nem, de arra felhívják a figyelmet, hogy a hazai adottságaink milyen fejlődési, fejlesztési lehetőséget tartogatnak és azokat jelenleg hogyan használjuk ki. A problémákat és a folyamatokat jól érzékeltető adatokat a 6. táblázatban közzé is tesszük.

6. táblázat

**Az állatállomány és az állati terméktermelés alakulása
1989-ben és 2006-ban**

Megnevezés	1989	2006	2006-1989 (%)
Szarvasmarha (1000db)	1 598	702	43,9
Ebből: tehén (1000 db)	646	322	49,9
Sertés (1000 db)	7 660	3 987	52,1
Ebből: koca (1000 db)	701	290	41,4
Tyúkféle (1000 db)	30 146	30 303	100,5
Vágóállat-termelés (1000 t)	2 276	1 384	60,8
Tejtermelés (8 millió l)	2 779	1 784	64,2
Tojástermelés (millió db)	4 576	2 904	63,5

Forrás: KSH Mezőgazdasági zsebkönyv, AKI Agrárgazdasági statisztikai zsebkönyv

A mezőgazdaság felemás teljesítménye mögött meghúzódó problémákat, gondokat jól jelzi a műtrágya felhasználás alakulása is, amiről a műtrágya-értékesítés adataiból lehet tájékozódni. Egy hektár mezőgazdasági területre például 2002-2003-ban 72 kg-ot, 2004-ben 79 kg-ot, 2005-ben 67 kg-ot, 2006-ban 99 kg-ot használtak fel. Ez igen messze van egy hektár szántó, kert, gyümölcsös és szőlőterületre felhasznált hollandiai 535 kg-tól, nagy-britanniai 328-kg-tól, németországi 237 kg-tól. Korábban viszont – a rendszerváltás előtt, például 1989-ben – a magyar mezőgazdaság is 201 kg hatóanyag tartalmú műtrágyát használt fel hektáronként. És emellett jelentős volt a szervestrágya felhasználása is; ami mára, az állatállomány megfeleződése, valamint a földterület és az állatállomány szétválása következtében gyakorlatilag minimálisra esett vissza. Mindezeket a 7. táblázat adatai alátámasztják.

A mezőgazdasági termelés alakulásának kérdését nem zárhatjuk le anélkül, hogy választ ne adjunk a termelési érték szektorok szerinti megoszlására, az az arra, hogy a mezőgazdaságban milyen súlyt képviselnek az egyes szervezeti egységek. Ezt a statisztikától megszokott pontossággal az adatok hiánya miatt nehéz kiszámítani, de a gazdaságszerkezeti összeírások és a mérlegbeszámoló

lók adatainak felhasználásával készített számítások azt mutatják, hogy a mezőgazdaság termelési értékének 46-48%-át a gazdasági társaságok, 6-7%-át a szövetkezetek (tehát az úgynevezett gazdasági szervezetek 54-55%-át) és 45%-át az egyéni gazdaságok adják. A számítás eredményének az is érdekessége, hogy a gazdasági társaságok aránya növekvő, a szövetkezetek és az egyéni gazdaságok aránya pedig csökkenő tendenciát mutat.

Az árutermelés egy kissé más arányokat mutat, mert a magángazdaságokban még mindig elég magas a saját fogyasztás aránya. Így az árutermelés 58-60%-át a gazdasági társaságok, 8-10%-át a szövetkezetek és 30-35%-át az egyéni gazdaságok adják.

A 7. táblázatban még egy lényeges információra hívjuk fel a figyelmet. Ez pedig a mezőgazdasági terület használatának szektorok szerinti megoszlása. A mezőgazdasági terület használatának alakulása nagyon jól mutatja az egyes üzemtípusok (szektorok) közötti erőltolódást. Ez az arányeltolódás a rendszerváltást követő években viharos gyorsassággal zajlott le, de még napjainkban sem ért véget. A mezőgazdasági területnek 1989-ben a nagyüzemek használták a 85%-át, amiből az állami gazdaságok 15%-kal, a szövetkezetek 70%-kal részesedtek. Az egyéni gazdaságok 15%-on gazdálkodtak. Mára (2006) ez az arány úgy módosult, hogy a gazdasági szervezetek aránya 38%-ra csökkent, az egyéni gazdaságoké 45%-ra nőtt. A két fő üzemtípus mellett egyre bővülő területnagyságot és növekvő arányt tudhatnak magukénak az úgynevezett „gazdaságra nem azonosítható szervezetek”. Ezek például 2006. évben már 1 036 ezer hektár mezőgazdasági területet hasznosítottak, ami az összesnek közel 18%-át tette ki. Ebben a csoportba tartozó szervezetek fő profiljukban nem mezőgazdasági tevékenységet végeznek, hanem kiegészítésként, vagy hobbiszerűen mezőgazdasággal is foglalkoznak. Ezek megtalálhatók az iparban, építőiparban, kereskedelemben, szállításban, vendéglátásban stb. Érdekessége a dolognak, hogy amíg a mezőgazdaság termelőszerkezeteinek a területe 2002-2006 évek között stagnált, vagy csökkent (az egyéni gazdaságoké például 26%-kal esett vissza), addig a más nemzetgazdasági ágazatba soroltaké közel megnégyszereződött (380%-ra nőtt). Maga a jelenség a tisztázandó agrárpolitikai kérdések közé tartozik, mert befolyásolja a mezőgazdaság termelési értékének, a foglalkoztatottak számának stb. alakulását. Mindenesetre a 7. táblázat adatai e tekintetben is elgondolkodtatóak.

7. táblázat

**A műtrágyafelhasználás és a mezőgazdasági terület megoszlása üzem típusok szerint
1989-2006 évek között**

Év	Mezőgazdasági terület (1000 ha) ebből				Műtrágyafelhasználás	
	összesen	gazdasági szervezetek	egyéni gazdaságok	gazdaságra nem azonosítható szervezetek	összesen 1000 tonna hatóanyag	kg/ha
1989	6 484	5 518	966	-	1 302	201
2002	5 867	2 111	3 484	272	437	72
2003	5 865	2 246	3 431	288	439	72
2004	5 864	2 206	3 379	279	453	79
2005	5 864	2 215	2 699	950	392	67
2006	5 817	2 189	2 593	1 036	441	99

Forrás: KSH Évkönyvek, Agrárstatisztikai zsebkönyvek

A mezőgazdasági terület ilyen arányú átrendeződésének még két súlyos következményét kell megemlíteni. Az egyik az, hogy ezáltal szinte valamennyi szektorban megbomlott a termelési tényezők között korábban kialakult összhang, amit csak súlyos ráfordításokkal és több év, esetleg évtized alatt lehet helyreállítani. A másik következmény, hogy a nagy földszerzések idején az állattenyésztő telepek egy része föld nélkül maradt. Jelenleg mintegy 1 millió darab sertés, 7,3 millió darab **brojlerbaromfi** és 40 ezer darab szarvasmarha van földnélküli állattartók tulajdonában. Nem nehéz belátni, hogy ezek jókora hátrányban vannak a többiekkel szemben, mert saját takarmány helyett vásárolt takarmánnyal kénytelenek etetni és a felgyülemelő trágyát sem tudják környezetvédelmi szabályok megsértése nélkül elhelyezni.

2.2. A mezőgazdaság beruházásának alakulása

A termelés növelését, sőt szintentartását is csak beruházással, fejlesztéssel lehet megalapozni. Már az előző fejezetben leírtakból is következik, hogy a magyar mezőgazdaságnak éppen a nagy „átrendeződése” következtében elszenvedett traumák miatt is igen nagy szüksége volt és van a beruházások évről-évre növekvő összegére. Amint a 8. táblázatban látni fogjuk ez hosszú éveken át nemcsak hogy nem segített, de visszavetette az elszenvedett problémák megoldását, a versenyképesség helyreállítását, növelését.

A beruházási adatokat körülményes hosszabb idősorban összehasonlítni, mert számbavételük időközben számos módszertani változásokon ment keresztül. Az egyik az, hogy a beruházási adatok a mezőgazdaságon kívül tartalmazzák az erdő és vadgazdálkodás adatait is. Ez egy kissé bepiszkítja a mezőgazdaság beruházásait, mert az ágazat ebből nem **titrálható** ki. A másik különbség, hogy 1995-től a beruházás adatai tartalmazzák a le nem vonható ÁFA összegét is. Ez konkrétan azt jelenti, hogy ugyanaz a beruházási tárgy, objektum 1995-től többbe kerül az ágazatnak, igaz, hogy ezt visszaigénylik, de a beruházás értéke megnő. 2000-től egy harmadik különbségre is fel kell hívni a figyelmet, történetesen arra, hogy a beruházási adatok ez időtől kezdve a gazdasági szervezetek mellett az egyéni gazdaságok adatait is tartalmazzák. Ez viszont javítja az összehasonlítás objektivitását.

Ezen megjegyzések után a 8. táblázat adatai felemás folyamatot mutatnak a beruházási folyamatokról. A rendszerváltást követő években a beruházás 1989. évi áron számítva alig több mint a harmadára esett vissza a rendszerváltás előtti – már akkor is kevesellt – összegnek. A mélypont 1992-ben volt, amikor a mezőgazdaság beruházása 38%-a volt az 1989. évinek. Innen araszolgotott felfelé, de volumenáron számolva 2006-ban még mindig csak 60%-a, a rendszerváltás előttinek. Pedig – ahogyan említettük – a mezőgazdaságnak igen nagy szüksége volna a beruházások által megvalósítható korszerűsítésekre, a leromlott épületek, istállók, gépparkok rekonstrukciójára, mert számításaink szerint 1990 és 2000 között 1 000-1 200 milliárd forint beruházás maradt el az ágazatban, amit legalább 10 év intenzív beruházásával lehet pótolni. Ehhez, az új kihívásokat is figyelembe véve – környezetvédelem, infrastruktúra, energiaszerkezet váltás, állatvédelmi feladatok stb – mai áron számolva évente legalább 300-350 milliárd forint beruházásra volna szükség.

A mező-, erdő, és vadgazdaság beruházásának alakulása

Év	Értéke folyó áron (Mrd Ft)	A beruházások volumen indexe	
		Előző év = 100,0	1989 = 100,0
1989	33,4	81,5	100,0
1990	32,5	93,3	93,3
1991	21,1	62,5	58,3
1992	16,2	65,0	37,9
1993	19,7	105,8	40,0
1994	24,5	103,3	41,3
1995	29,6	96,9	40,0
1996	46,1	127,4	51,0
1997	61,5	114,1	58,2
1998	76,7	111,6	65,0
1999	79,4	97,8	63,6
2000	133,3	89,3	56,8
2001	174,4	110,8	62,9
2002	193,6	106,2	66,8
2003	222,9	115,3	77,0
2004	180,3	77,3	59,5
2005	196,9	166,7	63,5
2006	195,8	93,5	59,4

Forrás: Mezőgazdasági Statisztikai Évkönyvek, KSH Évkönyvek

2.3. Foglalkoztatás

A rendszerváltás a legnagyobb csapást a munkaerőre mérte azáltal, hogy több mint 1,5 millió munkahelyet szüntetett meg. A foglalkoztatottak száma folyamatosan csökkent 1997-ig. Ez mérhetetlen szenvedést és csalódást – és még mai okoz – a családok százezreinek, az emberek milliónak. 1998-tól mérsékelten kezdett növekedni, de 2006-ig eltelt kilenc év alatt összesen 284 ezer fővel nőtt a foglalkoztatottak szám. Jelenleg 3 900 ezer fő körül alakul, évente minimális mozgással. Ez azt jelenti, hogy közel 1 millióan még mindig nem tudnak bekapcsolódni a társadalom munkamegosztásába. Hivatalosan a 2006. évet 317 ezer munkanélkülivel zártuk, de tudjuk, hogy a tényleges munkanélküliek száma ennél jóval több. Azt is tudjuk, hogy az átlagok eltakarják a vidék, a falvak problémáit, ahol a munkanélküliség lényegesen nagyobb. Számos faluban 70-90%-os a munkanélküliség. Ezek az igazi depressziós térségek.

Az ágazatok között a mezőgazdaságban foglalkoztatottak száma csökkent a legnagyobb mértékben. Itt a mezőgazdasági nagyüzemek felszámolásával a foglalkoztatottak tömegesen váltak munkanélkülivé. A 9. táblázat adatai szerint az elmúlt 16 évben, a mezőgazdaságban foglalkoztatottak szám 486 ezer fővel – 72%-kal – csökkent. A csökkenés mind a mai napig tart, mert 2006-ban is mintegy 4-5 ezer fővel dolgoztak kevesebben a mezőgazdaságban, mint az előző évben. Ezzel a mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya 2006-ban 4,9% volt. Sajnos a mezőgazdasági foglalkoztatottak létszámbani további csökkenése várható. Ez főleg vidéken nagymértékben növeli az elégedetlenséget, kilátástalanságot és a társadalmi feszültséget. Az elmondottak a 9. táblázat adatai támasztják alá.

9. táblázat

A mező és erdőgazdaságban foglalkoztatottak száma 1989-2006 évek között

Év	Mező- és erdőgazdasági foglalkoztatottak		Az összes foglalkoztatás	
	(1000 fő)	1989 = 100,0	(1000 fő)	1989 = 100,0
1989	676,3	100,0	5 264,0	100,0
1990	522,0	77,2	5 227,2	99,3
1991	465,6	68,9	5 052,3	93,0
1992	460,0	68,0	4 534,1	86,1
1993	349,2	51,6	3 827,3	72,7
1994	327,6	48,4	3 751,5	71,3
1995	295,5	43,7	3 678,8	69,9
1996	302,4	44,7	3 648,1	69,3
1997	287,9	42,6	3 646,3	69,3
1998	278,8	41,2	3 697,7	70,2
1999	270,4	40,0	3 811,5	72,4
2000	255,5	37,8	3 856,2	73,3
2001	243,4	36,0	3 868,3	73,5
2002	240,9	35,6	3 870,6	73,5
2003	215,2	31,8	3 921,9	74,5
2004	204,9	30,3	3 900,4	74,1
2005	194,0	28,7	3 901,5	74,5
2006	190,8	28,2	3 930,1	74,7

Forrás: Magyar Statisztikai Évkönyv 1989-2006

A foglalkoztatottak száma a szervezetekben apad a leggyorsabban. Itt még a 2006-ban is 2 ezerrel – 3%-kal – dolgoztak kevesebben, mint egy évvel korábban. Ebben mindenkori kormányok szervezetellenes politikája erősen közrejátszott. Létjogosultságuk lebetegtetésével és a kényszerátalakulás rémével fenyegetett szervezetek igyekeztek gazdasági társaságokká átalakulni. Számos helyen a fenyegetettség ellenére a szervezetzeti tagság nem szavazta meg az átalakulást. Minden esetre ezt a bizonytalan helyzetet a foglalkoztatottak sinylik meg a legjobban. A szervezetekben például 2000 és 2006 évek között az átlagos statisztikai létszám 46 ezerről, 13 ezerre, vagyis 33 ezerrel (70%-kal) csökkent. Ennek a létszámnak elvileg a mezőgazdasági társaságoknál kellene megjelenni. A rendszerben lévő bizonytalanság és piaci viszonyokból adódó kényszerszertakarékosság miatt, azonban ennek a létszámnak a töredéke 2002-ig itt többletként meg is jelent, majd rövid idő múlva innen is kisodrótak. A mezőgazdasági-gazdasági társaságok létszáma ugyanis 2002 óta folyamatosan csökken. A hiányzó létszám tovább növeli a kényszer nyugdíjasok és a vidéki munkanélküliek számát. Az elmondottakat a 10. táblázat adatai nemcsak alátámasztják, de a folyamatot is jól érzékeltetik.

10. táblázat

A mezőgazdasági szervezetek és a gazdasági társaságok foglalkoztatottainak alakulása 2000 és 2006 között

Év	A mezőgazdasági szervezetek	A mezőgazdasági-gazdasági társaságok
	Foglalkoztatottainak száma (fő)	
2000	45 681	68 558
2001	31 370	72 951
2002	24 896	74 919
2003	21 159	73 439
2004	17 629	70 813
2005	15 397	67 131
2006	13 393	65 096
Létszámváltozás 2000-2006 között, 2006 év a 2000 év %-ában	- 32 288 29,3	- 3 462 95,0

Forrás: APEH mérlegösszesítők

3. A mezőgazdasági szervezetek száma és gazdálkodásuk

A mezőgazdasági szervezetek önmagukban egy elég összekuszált konglomerátumot jelentenek. Számukat többféle megközelítésben lehet értelmezni és ahány megközelítés annyi adat, annyi szám. A Cégbíróságon például 2000 évre vonatkozóan 8 530 gazdasági szervezetet tartottak nyilván, de ebből csak 6 697 tartozott a mezőgazdasági-erdőgazdasági ágazatba. A többi, vagyis 1 533 gazdasági szervezet – az összes 18%-a – az ipar, kereskedelem, ingatlanügyek, oktatás, egészségügy szakágazathoz tartozott. Ezek a mezőgazdaságon kívüli tulajdonosok a mezőgazdasággal mint kiegészítő tevékenységgel foglalkoztak. Ez legtöbb esetben jobb anyagi hátteret, nagyobb fejlődési lehetőséget adott a mezőgazdasági szervezetnek, mint az anyaágazat. Itt ugyanis biztonságosabb alapokon nyugvó gazdálkodás alakulhatott ki. A más területen megszerzett jövedelmet könnyen lehetett transzformálni, és ráadásul még a társasági adót is meg lehetett takarítani. Az, hogy a nem mezőgazdasági ágazatokban komoly kapacitású mezőgazdasági üzemek is vannak, mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy az ipari ágazatba sorolt szervezetek átlagosan 50%-kal több mezőgazdasági termelési értéket állítottak elő, mint a mezőgazdaságba sorolt szervezetek átlaga.

Igen tanulságos a 8 530 mezőgazdasági gazdasági szervezet forma szerinti megoszlása is. A 8 530 gazdasági szervezetből 3 109 Kft., 256 Rt., 1 170 mezőgazdasági szövetkezet, 896 erdőbirtokossági társaság, 2 143 betéti társaság, 540 vadászegyesület, 143 közkereseti és közhasznú társaság és 273 egyéb fel nem sorolt forma.

A Központi Statisztikai Hivatal ezzel szemben 2006. évben 9 393 mezőgazdaságba sorolt jogi személyiségű szervezetet tartott nyilván. Ugyanakkor a 2005. évi általános mezőgazdasági összeírás során 7 927 mezőgazdasági tevékenységet folytató gazdasági szervezetet talált.

A harmadik adatforrás az APEH, amely a mérlegadatokat dolgozza fel ágazatonként. Az APEH 2006-ban 6 248 gazdasági szervezet (gazdasági társaság és mezőgazdasági szövetkezet) adatát dolgozta fel. Ennyien adtak számot tevékenységükről. A Cégbíróságnál és a KSH-nál nyilvántartott szervezetek ugyanis nem mindegyike tevékenykedik. Ezek az úgynevezett alvószervezetek. Az APEH-nél nyilvántartott adatok nem tartalmazzák az erdőbirtokossági társulásokat, a vadászegyesüléseket és a többi mezőgazdaságba sorolt, de valójában nem mezőgazdasági tevékenységet végző szervezetek.

Ebből a vázlatos ismertetőből is kitűnik, hogy a mezőgazdaságban folyó gazdasági társadalmi folyamatokról valójában az APEH összesítőkből és a KSH mezőgazdasági összeírásból lehet megbízható képet kapni. Ezt a megállapítást támasztja alá, hogy a Cégbíróságon nyilvántartott 8 530 gazdasági szervezetből 2 455 nem tudott semmilyen mezőgazdasági tevékenységről számot adni. Az így megmaradó 6 075 szervezete viszont már egészen közel áll az APEH által feldolgozott 6 248 szervezethez.

Ezeket az információkat azért bocsátottuk előre, hogy egyrészt különbséget tudjunk tenni a különböző címen futó adatok között, másrészt világossá akartuk tenni, hogy további elemzésünket az APEH mérlegösszesítőire alapozzuk.

Az APEH mérlegösszesítője szerint 2006-ban 8 964 gazdasági szervezet készített mérleget. Ez 388-cal (-4%) kevesebb az előző évinél. A mezőgazdasági gazdasági szervezetek száma 2004-ig erőteljesen növekedtek – amikoris számuk elérte a 9 410-et – azóta csökkenés figyelhető meg. Nyilvánvalóan ez összefügg a piaci verseny gyengéket kirotáló hatásával. A gazdasági szervezetekből 2006-ban 983 volt a szövetkezet és 5 265 a gazdasági társaság (Rt, Kft), a többi 2 716 betéti társaság és egyéb nem jogi személyiséggel rendelkező szervezet volt, amelyek döntő többségben kiskapacitású szervezetek. A szövetkezetek száma egy év alatt 103-mal (-9,5%-kal), a gazdasági

társaságoké 94-gyel (-1,7%) csökkent. Az adatok összehasonlításakor mindjárt feltűnik, hogy a gazdasági szervezetek száma alig változik. Ez elsősorban a szövetkezetek esetében meglepő. Ebben szerepet játszhat a tagok ragaszkodása a szövetkezetekhez, amelyben még most is stabilabb gazdasági háttérrel, humánusabb környezetet látnak, mint az egyoldalú profitorientált szervezetekben. Tudomásunk van számos olyan esetről, amikor a szövetkezet vezetősége át akarta erőltetni a gazdasági társaságokká történő átalakulást, de a tagság inkább a leváltásukat választotta volna, mintsem a szövetkezeti forma feladását. Ennek ellenére a szövetkezetek belső tartamukban, tulajdoni viszonyaikban, gazdasági-szociális teljesítményükben korábbi önmagukhoz képest sokat változtak, a mezőgazdasági termelésben betöltött szerepük évről-évre csökken.

Az, hogy a mezőgazdasági szervezetek, az úgynevezett mezőgazdasági nagyüzemek ennyire szívósak, feltehetően szerepe van annak is, hogy itt mégis csak 100-120 ezer ember megélhetéséről, 1 400 milliárd forint eszközállomány működtetéséről és 2-2,5 millió hektár mezőgazdasági terület megműveléséről van szó. Így akár vagyonszerzés árán is igyekeznek védeni létüket, egzisztenciájukat. Ez bizonyos kényszerpályán való mozgást is jelent, mert vidéken pályátváltóztatni, a tőkét más ágazatban konvertálni nehéz feladat. Ezért számuk a gondok ellenére is stabilizálódni látszik. Igaz ez inkább a gazdasági társaságokra, mintsem a szövetkezetekre vonatkozó megállapítás. A gazdálkodó szervezetek – ezen belül a gazdasági társaságok és szövetkezetek – számszerű alakulásáról a 11. táblázatban adunk tájékoztatást. A továbbiakban 2006 évre vonatkozóan az itt szereplő 983 szövetkezet és az 5 265 gazdasági társaság mérleg adatait elemezzük.

11. táblázat

A gazdálkodó szervezetek száma a mezőgazdaságban

Megnevezés	1993	1998	2000	2002	2004	2005	2006
Gazdasági szervezetek száma összesen:	3 770	5 550	6 151	6 429	9 410	9 352	8 964
Ebből: Szövetkezetek	1 640	1 470	1 632	1 316	1 166	1 086	983
Jogi személyiségű gazdasági társaságok	2 030	4 080	4 619	5 113	5 340	5 359	5 256

Forrás: APEH éves mérlegösszesítők

3.1. A jövedelem alakulása

A mezőgazdasági szervezetek eredménye 2004-től jól érzékelhető pozitív változásra megy át. 2003-ban még – 8,4 milliárd forint veszteséget mutatott, 2005-ben viszont – a jó időjárásnak és termésnek köszönhetően már 47,1 milliárd forint adózás előtti nyereséggel zárták az évet, ami 2006-ban csaknem megdupláztak, mert 70,6 milliárd forint adózás előtti nyereséget értek el, jóllehet a termés mindkét évben alatta maradt a 2004. évinek. A jövedelem a termelői árak emelkedésének és a támogatások növekedésének köszönhetően javultak. A gazdasági szervezetek jövedelmének alakulásáról a 12. táblázatban adunk tájékoztatást. (Itt ismét felhívjuk a figyelmet, hogy a 2006. évi jövedelem javulást, mintegy 10 milliárd forint erejéig a szövetkezeti üzletrészek visszavásárlása okozta. A szövetkezetek ugyanis az üzletrészeket az eredeti értéküknél olcsóbban vásárolták, ami a könyvelés logikája szerint eredményjavító tétel.)

Ha közelebbről megnézzük a jövedelem alakulását, akkor két jelenség mindjárt a szemünkbe tűnhet. Az egyik az, hogy a 2006. évi 70,6 milliárd forint nyereség az árbevételnek már 6,3%-át jelenti, ami nemcsak abszolút, de relatív értelemben is jelentős javulása az előző évekhez képest, amikor még negatívumot, esetleg 1-2%-ot mutatott ez a mutató. A mezőgazdaság 2006. évi 6,3%-os árbevétel arányos jövedelme most már a nemzetgazdasági átlagot is meghaladja, ami ebben az évben 5,9%-os, a pénzügyi tevékenységek nélkül 5,0%-os értéket mutatott. A másik szembetűnő jelenség, hogy a szövetkezetek és a gazdasági társaságok jövedelem viszonyai ebben az évben radikális fordulatot vettek. Eddig a szövetkezetek árbevétel-arányos jövedelme jóval elmaradt a gazdasági társaságokétól, most viszont jóval meghaladja azt. A szövetkezetek 16,2 milliárd forint adózás előtti jövedelme az árbevétel 11,2%-át teszi ki, míg a gazdasági társaságok 51,3 milliárd forint jövedelme csak 5,5%-át.

A 12. táblázat adatiból további összefüggéseket lehet felfedezni. Mindenesetre a két szektor markánsan megfordult jövedelemalakulásának okait a későbbiekben megkíséreljük felderíteni.

12. táblázat

Az adózás előtt eredmény alakulása a mezőgazdasági szervezetekben

(Mrd Ft)

Év	Mezőgazdasági szervezetek	Ebből	
	együtt	Szövetkezetek	Vállalatok, gazdasági társaságok
1989	24,3	12,9	4,9
1990	13,3	8,0	3,8
1991	-20,9	-10,8	-3,8
1992	-37,9	-27,5	-9,0
1993	-14,9	-9,3	-5,0
1994	5,4	2,2	3,9
1995	20,1	9,1	11,0
1996	21,7	12,1	9,8
1997	20,4	9,4	10,9
1998	23,9	-0,0	23,7
1999	-8,0	-14,4	6,4
2000	6,6	-7,8	14,5
2001	37,2	0,9	35,5
2002	45,7	1,8	42,6
2003	-8,4	-7,0	0,5
2004	19,2	-0,9	18,8
2005	47,1	3,0	41,1
2006	70,6	16,2	51,3

Forrás. KSH Mezőgazdasági és Élelmiszeripari zsebkönyvek, Évkönyvek APEH Mérlegösszesítők

3.2. Agráröllő

A mezőgazdaság másik nagy problémája az agráröllő nyílása, ami azt jelenti, hogy a mezőgazdasági termékek árnövekedése rendre elmaradt a mezőgazdaságban felhasznált ipari termékek áremelkedésétől. Jó termésű években általában csökkenek a mezőgazdasági termékek felvásárlási árai, rossz termésű években pedig maga a termelés csökken. A mezőgazdasági termelők jövedelme így mindig veszélyben volt; jó termésű években az agráröllő, rossz termésű években a termés kiesés veszélyezteti azt. Az agráröllő mozgására jellemző, hogy minden egyes százalékanak nyílása a mezőgazdasági szervezetektől mai árakon számolva cca. 10-12 milliárd forint, a mezőgazdaság egészétől pedig 14-15 milliárd forint jövedelmet visz el.

A 13. táblázatban összefoglaltuk az agráröllő 1989-2006 évek közötti mozgását. Ebből látható, hogy az elmúlt 17 évben – néhány év kivételével – az agráröllő jelentős összegekkel csökkentette a mezőgazdasági termelők jövedelmét. Alig volt év, amikor ez ne nyílt volna. Különösen elviselhetetlen mértéket öltött 1990-ben, 1991-ben és 2004-ben, amikor 10% feletti volt az agráröllő nyílása. Úgy tűnik 2005-től a trend megtörni látszik, mert az utóbbi két évben az olló nyílás helyett zárul. 2005-ben még csak pár tizeddel, de 2006-ban már 4,4%-kal javult az olló állása. A jövedelemelvonás helyett javította az ágazat jövedelmezősége javul. Ha kiszámítanánk az agráröllő jövedelemelvonó hatását és „eredményét” az elmúlt 17 évre visszamenően, akkor meglepve tapasztalnánk, hogy a rendszerváltás óta ez az egy tényező a mezőgazdaság egészétől mai árakon számolva mintegy 800-900 milliárd forint jövedelmet vitt el. Ez önmagában is akkora teher, hogy a többi gazdasági-politikai súlyú problémák nélkül is képes az ágazatot parkoló pályán tartani, megrokkantani, a válságból való kilábalást lehetetlenné tenni. Az agráröllő nyílása világszerte is nagy. Magyarországi mértéke azonban az elmúlt 17 évben kiugróan magas volt. Ez a magyarázata annak, hogy a magyar mezőgazdasági termelőknek miért kell minden liter gázolajért, benzinért, minden kg műtrágyáért, minden traktoregységért cca. kétszer annyi búzát, tejet, húst adni, mint nyugati társaiknak.

Agrárrolló alakulása ráfordítás

Év	Előző év = 100,0	1989 = 100,0
1989	98,9	100,0
1990	113,3	113,3
1991	133,8	151,5
1992	99,5	150,7
1993	101,3	152,6
1994	94,6	144,7
1995	67,3	140,4
1996	104,9	153,2
1997	105,4	155,4
1998	102,3	157,41
1999	101,5	162,2
2000	90,5	146,8
2001	105,4	154,7
2002	102,8	159,0
2003	100,0	159,0
2004	115,2	183,2
2005	99,3	181,9
2006	95,6	173,9

Agrárrolló - alakulása ráfordítás árváltozása osztva a termelői árak változásával. 100 pont alatti érték javulást, 100 pont feletti érték romlást jelent.

3.3. A kamat és bankköltség alakulása

A magyar kamat és banki költségek alakulása nagymértékben befolyásolja egy olyan ágazat eredményességét, ahol a termelési idő hosszú, a jövedelmezőség alacsony, a kamatok viszont magasak, és hitelek igénybevétele nélkül gyakorlatilag nem lehet gazdálkodni. A vállalkozói szektor éven belüli átlagos hitelkamata 2006-ban 17-18% volt. Ezt azonban még növelte a bankköltség, ami további 2-3%-kal emelte a hitel költségeit. Így hiába volt a költségvetésnek azon jó szándéka, hogy kamattámogatással segítette a mezőgazdasági üzemeket, azok így is 34 milliárd forint kamatot és kezelési költséget fizettek ki a pénzintézeteknek. Ez 3 milliárd forinttal kevesebb az előző évinél a likviditás javulása és a takarékosagra való törekvés miatt. Annak érdekében, hogy fogalmunk legyen a bankköltség súlyáról és más ágazatokhoz viszonyított arányáról, megnéztük a fizetett kamat és bankköltség együttes nagyságát az árbevételhez viszonyítva. A mezőgazdaság hátránya e tekintetben is jelentős. Amíg a nemzetgazdaság átlagában a fizetett kamat, illetve bankköltség az árbevétel 1,2%-át jelenti, a feldolgozóiparban ez 0,7%-ot, az építőiparban 1%-ot, a kereskedelemben 0,5%-ot tesz ki, addig a mezőgazdaságban ez 3%-ra rúg. Ez, a már említett hosszú termelési ciklus és a jövedelemelégtelenség miatt alakul így.

A utóbbi években új költségelemként jelentkezik a földbérleti díj. Korábban ezt nem szám-szerűsítették, de nekünk öt éve már erről is pontos adataink vannak. Tudjuk a mezőgazdasági szervezetek túlnyomó többsége nem saját, hanem bérelt földön gazdálkodik, és ezután bérleti díjat kell fizetniük. A mérlegadatok szerint 1998-ban 12,8, 1999-ben 13,5, 2000-ben 15,1, 2001-ben 16,1, 2002-ben 26,6, 2003-ban 22, 2004-ben 25, 2005 és 2006 években egyaránt 31-31 milliárd forintot fizettek ki ilyen célra. Ebből 5,7 milliárd forint a szövetkezeteket, 25,5 milliárd forint a gazdasági társaságokat terheli. A valóságban a földbérleti díj ennél nagyobb, mert a szervezetek egy része természetben fizeti a földbérleti díjat, ami a mérlegadatokban nem szerepel. Látjuk, a földbérleti díjak is évről-vére emelkednek, és számítani lehet rá, hogy a jövőben a földbérleti díjak jelentős költségnövelő tételek lesznek.

3.4. A saját tőkeállomány alakulása

A jövedelmi folyamatok kihatnak a gazdálkodás egész működésére. Amennyiben csökken a jövedelem, kevesebb jut beruházásra, kevesebb műtrágyát és egyéb anyagot vásárolnak, a technológiai követelményekből elhagyják a költségesebb megoldásokat, a bérek és jövedelmek emelésére is kevesebb jut stb. Amikor viszont nő a jövedelem, ezeknek éppen az ellenkezője tapasztalható. A jövedelemnek tehát meghatározó szerepe van a gazdaság egészére. Ezekből most a jövedelemnek a saját tőkére gyakorolt hatását mutatjuk be a 14. táblázat adatai segítségével.

A táblázat adataiból látható, hogy a mezőgazdasági szervezetek saját tőkéje folyó áron számolva is 2000 óta lényegében stagnál. A jövedelemnél elmondott divergencia itt is tetten érhető, mert a szövetkezetek saját tőke állománya 2006-ban 38%-a volt 2000. évinek, az öt évvel korábbi-nak. A gazdasági társaságoknál viszont közel 70%-kal nőtt a saját tőke. A szövetkezetek 2000-2006 között elvesztették a saját tőkeállományuk 62%-át (94 milliárd forint). Feltehetően ennek nagyobbik része a gazdasági társaságok saját tőkét gyarapítja. A tőkecsökkenésnek, vagy a vagyontelenségnek kellemetlen következményei vannak. Ez általában a leépülő gazdaságok, gyengülő gazdasági szervezetek jellemzője. Nyilvánvaló ez a szövetkezeteknél is differenciáltan jelentkezik, de annak konkrét elemzésére később kerül sor.

14. táblázat

A saját tőke állománya a mezőgazdasági gazdálkodó szervezetekben

Megnevezés	Saját tőke, folyó áron (Mrd Ft)						2006- 2000 (%)
	2000	2001	2002	2004	2005	2006	
Mezőgazdasági szervezetek összesen	441,0	450,0	467,0	520,0	533,4	551,6	125,1
Ebből: Szövetkezetek	151,0	110,0	100,0	82,0	78,7	56,8	37,6
Gazdasági társaságok	282,0	333,0	359,0	421,0	438,0	475,9	168,8

Forrás: APEH éves mérlegösszesítők

4. A mezőgazdasági szervezetek differenciálódása a 2006. évi mérlegadatok alapján

Miután a gazdasági folyamatok főbb tendenciáit megismertük, most már rátérhetünk az üzemek közötti differenciálódás elemzésére. Tudjuk, hogy az előző fejezetekben bemutatott adatok tendenciákat, átlagértékeket takarnak, az egyes üzemszoportok e körül számottevően szóródnak. A következő fejezetben éppen ezeket a szóródásokat vizsgáljuk, és megkísérelünk következtetéseket levonni az egyes szektorok, az egy üzemszoportok jövőjére vonatkozóan. A gazdasági szervezetek differenciálódásának vizsgálata

- a mezőgazdasági szövetkezetekre és a
- mezőgazdasági gazdasági társaságokra vonatkozóan végezzük el.

Ezek mindegyikét négy ismérv alapján osztjuk el egy-egy színvonalskálán. A színvonalképző ismérveinek az alábbiak:

- a gazdaság nagysága, amit bruttó termelési érték nagyságával fejezünk ki,
- ehhez hasonló kategória a nettó árbevétel nagysága szerinti megoszlás, ami már most is markánsabban fejezi ki a termelő szervezetek nagyság szerinti jellemzését,
- a gazdaságok eladósodottságának mértéke, amit az összes kötelezettségnek az összes eszközállományhoz viszonyított százalékos aránya fejezi ki,
- s végül a jövedelmezőség aránya, amit az adózás előtti eredménynek az árbevételhez viszonyított aránya fog megmutatni.

Mivel ezek az adatok több évre visszamenőleg állnak rendelkezésünkre, így módunkban áll több év változását is nyomonkövetni. Ezáltal a tendenciák markánsabban kirajzolódnak, következtetéseink, megállapításaink határozottabbá válnak. Ennek tudatában a gazdasági szervezetek jövőjére is megalapozottabb előrejelzéseket tehetünk. Ezekből ki fog derülni, hogy a magyar agrárszektor üzeemeinek mely típusai képesek rövid időn belül felzárkózni az Európai Unió piaciért folyó versenyben, hogy behozzák lemaradásukat, és hány olyan üzem lesz, amelynek aligha lesz esélye a felzárkózásra. További magyarázkodás helyett vágjunk bele a szórás vizsgálatokba, és ezt a mezőgazdasági szövetkezetekkel kezdjük.

5. A mezőgazdasági szövetkezetek differenciálódása

5.1. A mezőgazdasági szövetkezetek nagyság szerinti megoszlása

A szövetkezetek méretét, termelésének nagyságát a bruttó termelési érték alapján mutatjuk be. A színvonal-skálát nyolc csoportra osztottuk be, ahol a skála felső részén a kisméretű (kis kapacitású), a skála alsó részén a nagyméretű (nagykapacitású) üzemek helyezkednek el.

2006-ban 983 mezőgazdasági szövetkezet készített feldolgozható és az APEH által elfogadott mérleget, ami 103-al (-9%) kevesebb az előző évinél. A bruttó termelési érték nagysága szerinti megoszlásukat, néhány kiemelt adattal a 15. táblázat tartalmazza. A táblázatban a korábbi évekhez viszonyított elmozdulás érzékeltetése végett a 2004., a 2005., valamint a 2006. évi adatokat is bemutatjuk.

A 15. táblázatra rátekintve mindjárt szembetűnik, hogy a szövetkezetek száma, ha lassan is, de évről-évre csökken. 2004-ben 66-tal (5,4%-kal), 2005-ben 80-nal (9,3%-kal), 2006-ban 103-al (9,5%-kal) kevesebben küldték be a mérleget. A lényegi változás a szövetkezeti szektoron belül van. Ha alaposabban szemügyre vesszük a szövetkezetekben belüli mozgást, akkor azt tapasztaljuk, hogy 2000 és 2006 közötti hat évben leginkább a nagykapacitású szövetkezetek száma csökkent. A szövetkezetek száma ez idő alatt 549-el csökkent, aminek 44%-a nagykapacitású, 43%-a kiskapacitású és 13%-a közepes kapacitású üzem volt. Ez a tendencia hovatovább oda vezethet, hogy a „hagyományos” szövetkezetek nagy része felszámolódik, vagy átalakul. A nagykapacitású szövetkezetek száma például 2006-ban már csak 49%-a volt a 2000. évinek. Virágzásuk és lassú elsorvadásuk története viszont összefonódott az egész mezőgazdaság, a falvak és a parasztság történetével, mélyrepülésével. Feldolgozásuk, az utókor számára történő tanulságok objektív feltárása, érdeklődésre számot tartó tanulmány lehet.

A szövetkezetek legjobbjainak ilyen mértékű csökkenése teljesen ellentétes a tőke természetével, és a piaci törvényekkel. Nyilvánvaló, hogy ebben a szerkezetváltásban valami más indíttatású megfontolásnak kellett lenni. Minden valószínűség szerint a nagy kapacitású szövetkezetek – látva a gazdasági-társadalmi-politikai tendenciákat – gazdasági társaságokká alakultak át. Ennek igazolására megnéztük a gazdasági társaságok számának alakulását, és összehasonlítottuk a szövetkezetekével. A számok valóban azt bizonyítják, hogy a szövetkezetek száma valamennyi kategóriában csökken, de leginkább, a nagykapacitású csoportban. A gazdasági társaságok száma viszont minden kategóriában nőtt, de elsősorban a nagy kapacitásúaké. Ezt és a mezőgazdaság kedvezőtlen piaci és pénzügyi pozícióit figyelembe véve ez nem származhatott másból, mint a szövetkezetek átalakulásából. Ez a mozgás aztán a szövetkezeteken belüli, és a szektorok közötti arányeltolódásokat, különösen a kapacitásra és a teljesítményekre vonatkozó adatokat is befolyásolja. A 15. táblázatban bemutatjuk a szövetkezetek és a gazdasági társaságok számának 2000. és 2006. évek közötti mozgását, amelyek a fenti gondolatokat egyértelműen alátámasztják.

A szövetkezetek és gazdasági társaságok számának alakulása

Gazdasági kategória	A szövetkezetek száma			A gazdasági társaságok száma		
	2000	2006	különbség	2000	2006	különbség
Kicsik	786	552	-234	2 758	2 800	+222
Közepesek	266	195	-71	979	1 163	+184
Nagyok	480	236	-244	882	1 302	+420
Összesen	1 532	983	-549	4 619	5 265	+646

Visszatérve a szövetkezetek differenciálódását bemutató 16. táblázatra, a másik szembevetendő jelenség, hogy a korábbi évekhez hasonlóan a mezőgazdasági szövetkezetek nagysága, teljesítő-képessége nagymértékben szóródik. Az egy családi gazdaság termelését alig elérő szövetkezetek, és a több százmilliós nagyságú szövetkezetek között igen különböző kapacitású szövetkezetekkel találkozhatunk.

A skála felső harmadában találjuk azt a három csoportot, amelyek 25 millió forintnál kevesebb termelési értéket állítanak elő. Ezeket nevezhetjük **kis, vagy törpeshalmazoknak**.

Számuk 2006-ban 552 volt, a szövetkezetek több mint fele 56,2%-a tartozott ebbe a csoportba. Amint korábban is megállapítottuk, túl gyors a szövetkezeteknek ez a lecsúszása, tömeges meggyengülése. 2000-ben még csak 51%-uk tartozott ebbe a kategóriába. A szövetkezeteknek ez a csoportja nagy számuk és 56%-os arányuk ellenére a bruttó termelési értéknek mindössze 2,1%-át, árbevételnek 1,5%-át adja. A szövetkezeti dolgozók 4,8%-át foglalkoztatják. Egy szövetkezetre átlagosan 1,1 dolgozó jut. Minden fontosabb mutató alapján ezek alig nagyobbak egy közepes családi gazdaságnál. Saját tőkeállományuk 2005-ben 17%-kal, 2006-ban pedig 50%-kal csökkent.

Gazdálkodásuk évek óta veszteséges volt, amit a 2006. év megtört, mert 1 milliárd forint adózás előtti nyereséget értek el. Szívósságukat a mögöttük álló gazdasági szervezeteknek, és a tagok ragaszkodásának köszönhetik. Mezőgazdasági tevékenységük minimális, amit jelez a földbérleti díjból való 1,2%-os részesedésük.

A közepes nagyságú szövetkezetek – amelyekben bruttó termelési érték 25-100 millió forint között van – száma 2006-ban 195 volt. A szövetkezetek 19,8%-a tartozott ebbe a csoportba. Számuk az előző évhez képest 15-tel (-7%) csökkent. A szektor termelési értékéből 12,0%-kal, árbevételből 17,4%-kal részesednek. A foglalkoztatottak száma is csökkenő, 2006-ban mindössze 1 721 embert foglalkoztattak, ami egy szövetkezetre vetítve 9 főt jelent. Mivel ez átlagos statisztikai létszám, és a mezőgazdaságban nem lehet évente ledolgozni a 250 munkanapot, így valójában ennél több ember megélhetését biztosítják. A 2006. évben a saját tőkeállományuk 4,5 milliárd forinttal (-38,5%) csökkent. A 2006. évet 2,6 milliárd forint nyereséggel zárták. Adósságállományuk az előző évhez képest stagnált, de ez így is igen nagy teher, mert a saját tőke 124%-át, az eszközállomány pedig 50%-át teszi ki. Törlesztéséhez azonban több jövedelem kellene. Szívósságukat a megélhetéshez, a munkához való ragaszkodás, és a rendelkezésre álló közel 30 milliárd forint eszközállomány működtetésének, valamint a föld megművelésének kényszere adja. Felszámolásuk esetén az eszközállomány nagy része kiesne a termelésből, a föld pedig műveletlenül maradna. A földbérleti díjnak 11%-át ezek fizetik.

A nagykapacitású szövetkezetek 100 millió forintnál nagyobb termelési értéket állítanak elő. Számuk 2006-ban 236 volt, az összes szövetkezet 24%-a tartozott ide. Számuk – ahogy ezt korábban is jeleztük – évről-évre erőtelesen csökken, pedig a szövetkezeti szektorban történt folyamatok mind ebben a csoportban játszódnak le. Ebben a 236 szövetkezetben koncentrálódik a szektor teljesítményének, kapacitásának, tudásának 80%-a, itt képződik meg a szövetkezeti termelési érték 86%-a, náluk van az eszközállomány 73%-a, a saját tőke 79%-a. A szövetkezeti munkaerő 82%-át is itt foglalkoztatják, összesen 11 ezer embert, 12%-kal kevesebbet, mint egy évvel korábban. Egy gazdaságra átlagosan 47 foglalkoztatott jut. Még a legnagyobb 39 szövetkezetben is 105 fő az átlagos létszám. A más ágazatban nagyüzemnek számító 300 főt tehát meg sem közelítik. A földbérleti díj 88%-át is ez a csoport fizeti, ami arra enged következtetni, hogy a szövetkezetek által hasznosított föld döntő részét a nagy szövetkezetek művelik.

Főleg a gazdasági társaságokká való átalakulás miatt ennek a csoportnak is évről-évre csökken a teljesítménye. 2006-ban például folyó áron számolva is 6%-kal csökkent a termelési értékük. Saját tőkeállományuk az előző évi 3% után, most 2006-ban újabb 24%-kal apadt.

Korábbi problémájuk – amely létüket is fenyegette – a piaci bizonytalanság és a elégtelen jövedelem, 2006-ban megoldódni látszik, mert ezt az évet ez a csoport 12,7 milliárd forint nyereséggel zárta, ami 3,5 szerese az előző évnek és 13%-a az árbevételnek. Ez jövőbeni pozíciójukat mindenképpen javítja. Adósságállományuk az elviselhetőség határát meghaladja, mert a saját tőke 116%-át, az eszközállomány 42%-át teszi ki. Az adatok tehát azt az érdekes képet vetítik elénk, hogy a valaha derékhadnak számító szövetkezeti csoport a korábbi évek gazdasági politikai mostohaságait túlélve, 2006-ban fordulóponthoz érkezett, mert a jövedelmi folyamatok kedvezőbbé válása következtében felcsillant a remény, hogy többségük szövetkezeti, vagy gazdasági társasági formában felszálló pályára tud állni és stabilizálni tudja önmagát.

16. táblázat

A mezőgazdasági szövetkezetek megoszlása a bruttó termelési érték nagysága szerint

Egy szövetkezetre jutó bruttó termelési érték (M Ft)	Gazdaságok száma			Foglalkoztatottak száma (1000 fő)		Bruttó termelési érték (M Ft)		Saját tőke (Mrd Ft)		Adózás előtti eredmény (Mrd Ft)	
	2004	2005	2006	2005	2006	2005	2006	2005	2006	2005	2006
5	495	463	402	0,2	0,2	0,3	0,1	5,0	2,3	-0,7	0,5
5,1 – 15,0	146	111	103	0,2	0,2	1,0	1,0	2,2	1,3	-0,2	0,5
15,1 – 25,0	36	50	47	0,2	0,2	0,9	0,9	1,1	1,3	0,0	0,0
25,1 – 50,0	95	94	90	0,7	0,6	3,5	3,4	4,1	2,8	0,1	0,8
50,1 – 100,0	121	116	105	1,4	1,1	8,5	7,7	7,6	4,4	0,3	1,8
100,1 – 250,0	139	133	114	3,5	2,8	21,5	18,5	16,0	9,3	0,5	3,1
250,1 – 500,0	84	78	83	4,2	4,2	27,6	29,0	20,3	16,1	1,3	5,6
500 felett	50	41	39	4,8	4,1	35,7	32,2	22,6	19,5	1,8	4,0
Összesen:	1 166	1 086	983	15,4	13,4	99,3	92,8	78,7	56,8	3,0	16,2

Forrás: APEH mérlegösszesítő

5.2. A mezőgazdasági szövetkezetek nettó árbevétele nagyság szerinti megoszlása

A nettó árbevétel szerinti csoportosítás egyre nagyobb szerepet játszik a folyamatok megítélésében. Egyrészt, mert a nettó árbevétel tisztább, világosabb és egyszerűbb kategória, mint a bruttó termelési érték, másrészt markánsabb csoportokat tudunk vele képezni. Itt kisméretű gazdaságok felső határát 50 millió forint árbevételben határoztuk meg. A közepes méretűnek azok a gazdaságok számítanak, ahol az árbevétel 50,1-200 millió forint között van.

Nagyméretű gazdaságok kategóriájába azok kerültek, ahol az árbevétel meghaladja a 200 millió forintot.

A nettó árbevétel adatait 17. táblázat adatai tartalmazzák a táblázatban az árbevétel nagysága szerint 9 kategóriában soroltuk a szövetkezetek, de az aprólékosságba menő magyarázkodás és kicsinyesség elkerülése végett ezeket a csoportokat a fent vázolt három kategóriába vontjuk össze, és az elemzést így végezzük.

A 17. táblázat tanulsága szerint 2006-ban a 983 szövetkezetből a **kisméretű szövetkezetek** kategóriájába 518 szövetkezet tartozott. Ezek 50 millió forintnál kevesebb árbevételt értek el. Ez a csoport a szövetkezeti szektor 53%-át tette ki. Arányuk a szövetkezeteken belül évről-évre nő. Ez is arra utal, hogy a szövetkezetek az elaprózódás irányába mennek. Ezzel az a gond, hogy a kiskapacitású szövetkezeteknek nincs gazdaságszervező hatásuk, erőtlene környezetük gazdasági-társadalmi problémáival foglalkozni, netalán javítani. A magyar termelőszövetkezeti mozgalomban most már túl nagy a kisszövetkezetek aránya. Ezek kapacitására jellemző, hogy egy szövetkezetre alig 10 millió forint árbevétel, 24,5 millió forint eszközállomány jut, és átlagosan 2 főt foglalkoztatnak. Ez egy közepes nagyságú családi gazdaság kapacitásának felel meg. Adósságállományuk közepes – mert bankok számára hitelképtelenek – az eszközérték 47%-át, a saját tőkéjüknek pedig 51%-át teszi ki. Legnagyobb gondjuk a gazdálkodás évek óta tartó veszteségessége volt, ami 2006-ban közel 2 milliárd forint adózás előtti nyereségre változott. Ez egy szövetkezetre számítva 3,8 millió forint nyereséget jelent. A csoportba tartozó gazdaságoknak most csak 27%-a volt, vesztesége. Saját tőkeállományuk 2006-ban 4,2 milliárd forinttal – 56%-kal – tovább csökkent az előző évhez viszonyítva. További jellemzőjük, hogy 172-nek (a csoport harmadának) nem volt semmilyen árbevétele, 128-nak pedig saját tőkéje, ami egyértelműen a vagyonszerlést jelzi.

A csoportnak a szövetkezeti szektoron belüli szerepét jól érzékelteti, hogy számarányukhoz (53%) képest az árbevételből 3,5%-kal, az eszközállományból 9%-kal a saját tőkéből 9 %-kal részesednek. A szövetkezeti dolgozó 7%-át foglalkoztatják, ami egy szövetkezetre, 1,8 főt jelent. További gondjuk, hogy a rendelkezésükre álló erőforrást – főleg annak az optimumot meg sem közelítő szintje és aránytalansága miatt – nem tudják megfelelően hasznosítani. Jelenlétükkel – ha nem is ilyen számban és arányban – jó ideig számolni kell. A csoport 2006-ban közel 500 millió forint beruházást valósítottak meg, feleannyit, mint az előző évben.

Az árbevétel alapján közepes nagyságú szövetkezetek – amelyeknél az árbevétel nagysága 50-200 millió forint között van – száma 2006-ban 234 volt, ami az összesnek 23,8%-át jelentette. Számuk a szövetkezetek mozgását követve, évről-évre csökken. 2006-ban 34-el voltak kevesebben, mint az előző évben. Gazdasági mutatóik az utóbbi években javulnak, a 2006 évet például 3,4 milliárd forint nyereséggel zárták, ami 12 szerese az előző évének. Az ide tartozó szövetkezetekre jellemző, hogy egy szövetkezetre átlagosan 107 millió forint árbevétel, 157 millió forint eszközállomány, és 40 millió forint saját tőke jut. Egy szövetkezet átlagosan 12 főt foglalkoztat. Magyar viszonylatban ezek valóban közepes nagyságú kapacitásokkal rendelkeznek, amelyekkel a piaci

viszonyokat kihasználva és hozzá alkalmazkodva már fejlődésre, korszerűsítésre is képesek lehetnek. 2006. évben a csoport 2,7 milliárd forint beruházást valósított meg, ami az értékcsökkenésnek közel 16%-a. De egyelőre itt is korszerűsödés helyett egyhelyben járás vagy inkább vagyonszerzés folyik. 2006-ban az eszközállományuk 8%-kal, a saját tőke állományuk 41%-kal csökkent az előző évhez képest. Adósságállományuk az eszközérték 49%-át, a saját tőkéjüknek pedig közel kétszeresét (193%-át) teszi ki. A közepes méretű kapacitású szövetkezetek számarányuknál (24%) kisebb arányban veszi ki részüket a szövetkezeti gazdálkodásból. Ennek következtében súlyuk hatásuk is kisebb a környezetre. Ezt jelzi, hogy a szövetkezeti szektor árbevételéből 17 %-kal, eszközállományából 22%-kal részesednek, a munkaerőnek pedig 20 %-át foglalkoztatják.

Az árbevétel alapján nagy gazdaságnak számító szövetkezetek száma 2006-ban 231 volt, ez 11-el, azaz 5%-kal kevesebb az előző évinél. A szövetkezetek 23,5%-a tartozik ide. Ezek árbevétele meghaladta a 200 millió forintot. A nagy gazdaságokat jellemző mutatók valóban megkülönböztetik az előző csoportoktól, mert itt egy szövetkezetre 498 millió forint árbevétel, 402 millió forint eszközállomány, 183 millió forint saját tőke jut.

Átlagosan 42 főt foglalkoztatnak. Ezek helyzete, mozgásiránya meghatározza az egész szövetkezeti szektor produktumát, eredményességét, vagy kudarcát. Ez a csoport adja az árbevétel 79%-át és az eszközállomány 55%-ával rendelkezik. Itt van a szövetkezeti szektor saját tőkeállományának 74%-a, foglalkoztatják a dolgozók 73%-át. Sajnos a szövetkezetek irányába elhídegtült kormányzatok még ezeknek az igen stabilnak látszó gazdaságoknak a lendületét is lefékeztek, sőt visszavetették. Ezt mutatja, hogy árbevételük folyó áron számolva, az előző évhez képest -2%-kal, eszközállományuk -25%-kal, saját tőkeállományuk -21%-kal lett kevesebb. Még a foglalkoztatottak száma is 13%-kal apadt. Adósságállományuk 2006-ban 1 milliárd forinttal csökkent, de az eszközállománynak így is 55%-át, a saját tőkének pedig 121%-át teszi ki, ami igencsak súlyos eladósodottságot jelent. Közel 2 milliárd forintot kitevő beruházásuk alig több a tavalyinál, elégtelenségét jelzi, hogy ez az értékcsökkenésének pontosan az egyharmada. Egyedül a nyereség tekintetében érték el 2006-ban látványos eredményt, mert annak 11 milliárd forintos összegével 3,3 szorosán haladja meg az előző évit, és az árbevételnek 9,5%-át teszi ki.

Az adatok alapján egyre határozottabban rajzolódik ki az a tendencia, hogy a korábbi évekre jellemző politikai, közgazdasági és jogi feltételeknek a szövetkezetek számára előnytelen megváltoztatása ezt a valamikor erős szövetkezeti csoportot is alaposan megingatta. 1998 óta csökken a teljesítményük, és beruházásuk. Ugyanakkor a veszteséges zónából egy részük nem tud kitörni. 2006-ban például a magas nyereség ellenére az ebbe a csoportba tartozó 231 szövetkezetből 30 (13%) továbbra is veszteséges maradt. Így itt a nagyüzemekre jellemző korszerűsödés is elmaradt. A paci versenyben egyre több hátránnyal kell megküzdeniük. A negatív folyamat 2006-ban megtörni látszik és többségük számára esély mutatkozik a fejlődési pályára való átállásra és piaci helyzetük megerősödésére.

Eddig nem esett szó arról, hogy az árbevétel nagysága szerinti csoportosítását azért is végeztük el, mert kíváncsiak voltunk az igazi nagy, az óriás szövetkezetek alkalmazkodó képességére. Ezért itt képeztünk egy 1 milliárd árbevétel feletti csoportot is. Ide korábban 20-28 szövetkezet került, de a 2005 és 2006 években egyaránt 18-18 szövetkezet árbevétele haladta meg ezt az értéket (az 1 milliárd forintot). Az egy szövetkezetre jutó árbevétel 1,6 milliárd forint. Számuk a szövetkezeteknek csak 1,8%-a de az árbevételből való részesedésük 20%.

A 2006 évet 1,5 millió forint nyereséggel zárták, ami az árbevételnek 4,9%-át teszi ki. A 18-ból 1 itt is veszteséges volt. Egy szövetkezet átlagosan 98 főt foglalkoztatott, 40 fővel kevesebbet, mint 2005-ben. Ez a 18 szövetkezet egy év alatt 466 dolgozójától vált meg, azaz létszámát 21%-kal csökkentette. A hatékonyság, a versenyképesség kényszere miatt még ezek a szövetkezet is kénytelenek feladni korábbi szociális attitűdjüket, még azon az áron is, hogy vidéken, faluhelyben ezzel csak növelik a munkanélküliek számát. Ezek az adatok egyébként azt a triviális összefüggést erősítik, hogy a mai és a jövő piaci viszonyai közepette a nagykapacitású (ennek következtében szervezetettebb, kialakult kapcsolatrendszerrel rendelkező) gazdaságok ütésállóbbak, versenyképesebben gazdálkodnak, mint a kicsik. Sajnos számuk és arányuk nagyon kevés és egyre kevesebb ahhoz, hogy a szövetkezeti szektor romló tendenciáját meg tudják állítani. Ehhez állami segítségre is szükség van. De az adatokból az is egyértelműen kitűnik, hogy a fent említett okok és problémák még ezeket a mezőgazdaság mozdonyainak tekintett üzemeket is képesek lelassítani, megrokkantani, sőt egyiket, másikat akár parkoló pályára állítani, vagy a csőd-felszámolás sorsára juttatni. Vagyonuk, árbevételük, eszközállományuk ugyanis 1998 óta évről-évre jelentősen csökken, vagyis ezekre is jellemző a vagyonfelélés. Ez alól a 2006 év sem volt kivétel.

A 17. táblázatban van még egy információnk, amiről a fejezet elején említést tettünk. Ez pedig a fizetett földbérleti díj összege és megoszlása.

A mezőgazdasági szövetkezetek 2006-ban 5,7 milliárd forint földbérleti díjat fizettek a tulajdonosoknak, 200 millió forinttal többet, mint az előző és 300 millió forinttal többet, mint az azt megelőző évben. Ez azt jelenti, hogy földbérleti díj elkezdett növekedni, pedig ebben nem szerepel a földbérlet természetbeli kiegyenlítése. A táblázat adataiból azt is látható, hogy a földbérleti díj 4%-át a kistszövetkezetek (50 millió forintnál kevesebb árbevétel), 20%-át a közepes kapacitású (50-200 millió forint közötti árbevétel) és 76%-át a nagykapacitású szövetkezetek (200 millió feletti árbevétel) fizetik. Ez egyúttal azt is jelenti, hogy a szövetkezetek által használt terület túlnyomórésztén – mindegy 76%-án – a nagyszövetkezetek gazdálkodnak.

A gazdasági társaságok által fizetett földbérleti díj viszont a korábbi évek dinamikus emelkedése után átmenetileg lelassult, mert 2005-ben és 2006-ban is 25,6, illetve 25,5 milliárd forint földbérleti díjat fizettek. A két szektor tehát 2006-ban 31,2 milliárd forint földbérleti díjat fizetett a tulajdonosoknak, ami az árbevétel 3%-át jelentette.

A mezőgazdasági szövetkezetek megoszlása a nettó árbevétel nagysága szerint

Egy szövetkezetre jutó nettó árbevétel (M Ft)	Gazdaságok száma			Árbevétel nagysága (Mrd Ft)		Adózás előtti eredmény (Mrd Ft)		Foglalkoztatottak száma (1000 fő)		Fizetett földbérleti díj (Mrd Ft)	
	2004	2005	2006	2005	2006	2005	2006	2005	2006	2005	2006
5	367	354	302	03,	0,2	-0,4	0,7	0,2	0,1	0,0	0,0
5,1 – 10,0	76	57	57	0,4	0,4	-0,2	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0
10,1 – 20,0	75	68	55	1,0	0,8	-0,2	0,1	0,2	0,1	0,0	0,0
20,1 – 50,0	129	108	104	3,8	3,6	-0,2	1,4	0,6	0,6	0,2	0,2
50,1 – 100,0	139	139	122	10,1	8,7	-0,1	1,3	1,2	0,9	0,4	0,4
100,1 – 200,0	138	129	112	18,7	16,3	0,3	2,1	2,0	1,8	0,7	0,8
200,1 – 500,0	175	161	167	51,2	53,5	1,0	6,4	5,8	5,2	2,2	2,4
500,1 – 1000	50	52	46	36,0	32,0	1,2	3,1	3,1	2,8	1,1	1,2
1000 felett	17	18	18	30,0	29,5	1,1	1,5	2,2	1,8	0,8	0,7
Összesen:	1 166	1 086	983	151,3	145,1	3,0	16,2	15,4	13,4	5,5	5,7

Forrás: APEH mérlegösszesítők

5.3. A mezőgazdasági szövetkezetek eladósodottság szerinti megoszlása

Eddig még nem szóltunk a mezőgazdasági üzemeket terhelő adósságállományról, jóllehet ez ugyancsak súlyos teherként nehezedik a szövetkezetekre. Súlyosságát mutatja, hogy a 90-es években a szövetkezetek gyors ütemben adósodtak el. 1998-ig már 122 milliárd forint adósságot halmoztak fel, majd 1999-től csökkenni kezdett az adósság. Ez azonban nem az adósságtörlesztés, vagy a gazdálkodás javulása miatt következett be, hanem a szövetkezetek egy részének kiválása, gazdasági társasággá való átminősülése miatt alakult így. A szövetkezetek adósságterhe nem hogy javult volna, hanem romlott. Az igaz, hogy az adósság tömege a 2000. évi 102 milliárdról, 2006-ig 77 milliárd forintra csökkent, de az adósság relatív súlya az elmúlt 13 évben mintegy kétfő-négyszeresére növekedett. Ezt jelzi az, hogy az eszközállományt, vagy a saját tőkét egyre nagyobb súlyú adósság terheli. 2006-ban 1 000 forint eszközállománya 455 forint, 1 000 forint saját tőkére vetítve pedig 1 348 forint adósság jutott. Ez azt jelenti, hogy a szövetkezeti szektor egésze felélte saját tőkéjét és akár csődeljárást is lehetne ellene indítani. Belátható, hogy ennek a folyamatnak már is súlyosak a következményei és ez a jövőben csak rosszabbodhat. Ugyanis a bankok a hitel folyósításához – a biztos megtérülés érdekében – a vagyont leértékelik, és az eszközökre jelzálogot jegyeznek be.

A szövetkezetek adósságállománya tehát akuttá, mozdulatlaná vált, miközben a jövedelmük – a 2006. évet kivéve – drasztikusan csökkent. Az adósságteher csökkentése tehát jelentősen növelné a szövetkezetek jövedelmezőségét. A kétfő összefügg, mert a nagy adósságteher miatt nehéz a jövedelmet növelni, az alacsony jövedelem pedig nem teszi lehetővé az adósságtól való megszabadulást. Ez az igazi adósságcsapda. A problémák ellenére az adósságcsapdában némi optimizmusra

ad esélyt, hogy az utóbbi években a romló folyamat megtörni látszik, mert a szövetkezetekre nehezedő politikai nyomás enyhült és a jövedelmezőség is javulásnak indult. Az adósságátütemezésének lehetősége is sokat segítene a mezőgazdaságon, illetve az mezőgazdasági termelőkön. Az elmondottakat a 18. táblázatban adatokkal is bemutatjuk. Az adatok egyértelműen jelzik a probléma súlyosságát, és megoldására figyelmeztetnek.

Ezek az adatok azt jelzik, hogy a szövetkezetek eladósodottságának mértéke és aránya továbbra is egyik fő problémája a kiegyensúlyozott gazdálkodásának, a korszerűsödésnek, a fejlődési pályára való átállásának.

18. táblázat

Adósságállomány a mezőgazdasági szövetkezetekben

(Mrd Ft)

Év	Összes kötelezettség	Ebből		1000 Ft	
		hosszú	rövid	eszköz állományra,	saját tőkére
		lejáratú		jutó adósság (Ft)	
1993	66,1	9,6	56,7	215	276
1994	57,1	9,8	47,7	196	149
1995	62,0	12,5	49,5	207	266
1996	80,0	16,1	63,9	248	336
1997	102,7	33,1	69,5	303	436
1998	121,5	40,3	81,2	357	531
1999	114,4	34,2	80,4	394	611
2000	102,4	26,6	75,8	414	678
2001	79,2	18,2	60,9	400	717
2002	72,9	14,1	58,8	394	729
2003	72,2	25,1	47,1	424	777
2004	85,3	30,8	54,5	475	1 041
2005	86,9	27,0	59,8	480	1 102
2006	76,6	22,5	54,0	455	1 348

Forrás: APEH Mérlegösszesítők

A szövetkezetek eladósodottsága természetesen nagyon differenciált, vannak kevésbé, közepesen és nagyon eladósodott szövetkezetek. Ennek felderítése céljából a szövetkezeteket egy adósságskálán helyeztük el. A skála különböző csoportjaiba aszerint soroltuk be a szövetkezetek, hogy az összes kötelezettségük (adósságuk) hány százalékát teszi ki az összes eszközállománynak. Így minél kisebb ez a százalék annál kevésbé, minél nagyobb annál jobban eladósodott a csoport. A skála nyolc adósságcsoporthot tartalmaz, de mi a könnyebb elemezhetőség kedvéért három csoportba vonjuk össze őket. Így **kevésbé eladósodottnak** nevezhetjük azokat, ahol nincs adósság, vagy eszközállományuk legfeljebb 20%-át éri el. **Közepesen eladósodott** csoportnak minősíthetjük azokat a gazdaságokat, ahol az adósságállomány az eszközállomány 20,1-50%-a között van. Itt

már jelentős erőfeszítésre van szükség az adósságállomány visszafizetésére. A **nagyon eladósodott szövetkezetek** csoportjába kerültek azok, ahol az adósságállomány meghaladja az eszközállomány 50%-át. Ez már elég súlyos állapot és szinte lehetetlen az adósságtól saját erőből megszabadulni.

Az adósságskálát és hozzá a fontosabb adatokat a 19. táblázat tartalmazza, mégpedig az időbeni változás figyelemmel kísérése miatt három év (2004, 2005, 2006) távlatában. Az elemzésbe való elmélyedés előtt meg kell jegyeznünk, hogy ebben a csoportosításban nyolccal kevesebb szövetkezet szerepel, mert nyolcnak nincs eszközállománya, így ezeket a skálán sem lehetett elhelyezni. Ez azonban az elemezhetőséget és az összefüggések megállapítását egyáltalán nem zavarja.

A skála (19. táblázat) tanúsága szerint 2006-ban a 975 szövetkezetből 273 szövetkezet (28%) a kevésbé, 286 szövetkezet (29%) a közepesen és 416 szövetkezet (43%) a nagyon eladósodott kategóriába került. A táblázat adatai azt a trendet vetítik elénk, hogy a szövetkezetek eladósodottság szerinti megoszlása több évre visszamenően nagyjából ugyanazt a képet mutatja. 27-28%-uk kevésbé, 28-29%-uk közepesen és 44-45%-uk a nagyon eladósodottak kategóriájába szorult. Ez vélhetően azt jelenti, hogy a gyengék nem tudnak kitörni az adósságcsapdából, a jók viszont vigyáznak arra, nehogy odakerüljenek. De nézzük meg konkrétabban az egyes eladósodottsági csoportok sajátosságait.

A kevésbé eladósodott 273 szövetkezet – ahol az összes adósságállomány az eszközérték 20%-a alatt van – jellemzője, hogy a szövetkezeteket terhelő összesen 76,5 milliárd forint kötelezettségből 3 milliárd forint (4%) terheli őket. Vagyis egy szövetkezetre átlagosan 11,2 millió forint adósság jut. Ezzel szemben a csoportnak összesen 24 milliárd forint eszközállománya és 12 milliárd forint saját tőkéje van. A fedezettségi arány tehát jó, mert 5-8-szeres fedezettséget mutat. A visszafizetés itt nem okoz különösebb megterhelést, mert a csoport a 2006. évet 4,1 milliárd forint nyereséggel zárta.

Egy gazdaságra vetített árutermelés nagysága 50 millió forint, tehát a csoportot a kisgazdaságok uralják. Ez a csoport a szektor bruttó termelési értékének mindössze 11,2%-át árutermelésének 9,5%-át adja, a keresők 13,6%-át foglalkoztatja. A szövetkezeti szektor kapacitásának mintegy 13-14%-a felett rendelkeznek, vagyis a szektor kapacitásának alig több, mint egytizede működik adósságmentesen, vagy kis adóssággal terhelt. A csoportot uralják a kis és közepes gazdaságok, amit az is mutat, hogy az egy szövetkezetre jutó árbevétel mindössze 50 millió forint.

A közepesen eladósodott 286 szövetkezet (a szövetkezetek 28%-a) – ahol az összes adósságállomány az eszköz-érték 20,1-50%-át terheli – jellemzője, hogy a 76,5 milliárd forint összes adósságból 30 milliárd forint (40%) ezt a csoportot terheli. Egy szövetkezetre 106 millió forint adósság jut. Ezzel szemben áll az a 84 milliárd eszközérték és 34 milliárd forint saját tőke áll. Vagyis itt a fedezeti arány már csak kétszeres. Ez azt jelenti, hogy a szövetkezetek mintegy 40-50%-ánál gond a hitel saját erőből történő visszafizetése. Ehhez valamilyen kedvezményes törlesztési lehetőségre, vagy hitel elengedésre volna szükség. Az ide tartozó szövetkezetek jobbik fele ki tudja izzadni magából a törlesztést, de ennek az az ára, hogy eszközeiket nem tudják megfelelően korszerűsíteni. Technológiájukat extenzív irányba változtatja, hogy a hatékonyság rovására is takarékoskodnak a vetőmaggal, műtrágyával, növényvédő szerekkel stb. Ezáltal visszafogják a nemcsak a maguk, de a szövetkezetek és az egész magyar mezőgazdaság fejlődését, illetve válságból való kilábalását. Pedig ez a csoport állítja elő a szektor bruttó termelésének 56%-át, adja az árutermelés 45%-át, foglalkoztatja a keresők 55%-át. „Döntő láncszemet” foghatna meg a kormány, amennyiben ezeket segítené az adósságcsapdából való kikerülésben. A 2006. évi jövedelmezőségi viszonyok kedvező irányú változása reményt ad az adósságcsapda szorításának lazulására, a versenyképesség javulására. 2006-ban ez a csoport 8,9 milliárd forint nyereséget ért el. A szektor kapacitásának mintegy 50%-át működtetik.

A nagyon eladósodott 416 szövetkezet, a szövetkezetek 43%-a – ahol az összes adósságállomány meghaladja az eszközérték 50%-át – a szektor 76,6 milliárd forint kitevő adósságállományából 44 milliárd forintot (összesen adósság 57%-át) viseli. Egy gazdaságra 105 millió forint adósság jut. Ez 8,4 milliárd forinttal – 16%-kal – kevesebb az előző évinél, de a fedezettségi mutató romlott. Itt a 43,6 milliárd forintot kitevő adóssággal szemben csak 60 milliárd forint eszközállomány és 11 milliárd forint saját tőke áll a fedezeti mutató tehát 0,8 szoros. Ráadásul 115 szövetkezetnek már nincs is saját tőkéje, az -1,2 milliárd forint hiányba csapott át. A jövedelmezőségi viszonyok itt is javultak, mert 2006-ban 3,2 milliárd forint nyereséget értek el. Ez azonban kevés arra, hogy az adósságszapsdából önerőből ki tudjanak jutni. A túlzottan eladósodott szövetkezetek csoportja adja a szövetkezeti szektor bruttó termelésének 32%-át, árutermelésének 46%-át, foglalkoztatja a dolgozók 32%-át, és az eszközállományának 36%-ával rendelkezik. A csoport tehát jelentős erőforrással és kapacitással – a szövetkezeti szektor mintegy 33%-ával – rendelkezik, ami elég nagy ahhoz, hogy könnyen le lehessen mondani róluk.

Az adósság nagysága különösen veszélyes és visszafordíthatatlanná vált azoknál a szövetkezeteknél, melyek már elvesztették saját tőkéjüket (ilyen 115 van), vagy a saját tőkét meghaladó adósságállomány terhelő őket (utóbbiak száma 301). A kettő együtt 416, ami a szövetkezetek 43%-át jelenti; ezek külső segítség nélkül hamarosan kisodródhatnak a piaci szereplők sorából. A csoport 4 249 főt foglalkoztat – átlagosan 10 főt – a szövetkezeti dolgozók 32%-át.

Az eladósodás nagysága szerinti csoportosításnál látható, hogy a szövetkezetek eladósodottsága olyan mértékeket ért el, hogy mintegy 400-500 szövetkezetnél (a szövetkezetek több mint a felénél) egyik legnagyobb akadályává vált a piaci követelményekhez való megfelelésnek, de egyáltalán a piacon való megmaradásnak. Az agrárpolitikának és a mindenkori kormányoknak ezért a témával rendszeresen foglalkozni kell, meg kell találni a megoldás módját. A 17. táblázatban egyébként további számos összefüggés fedezhető fel.

19. táblázat

A mezőgazdasági szövetkezetek megoszlása az eladósodottság nagysága szerint

Összes kötelezettség az összes eszközállomány %-ban	Gazdaságok száma			Összes eszközérték		Összes kötelezettség		Nettó árbevétel		Adózás előtti eredmény	
				(Mrd Ft)							
	2004	2005	2006	2005	2006	2005	2006	2005	2006	2005	2006
Nincs	59	61	63	0,5	0,3	0,0	0,0	0,1	0,2	-0,0	-0,0
1-10%	177	162	124	6,4	7,4	0,3	0,4	2,3	2,8	-0,3	1,6
10,1-20%	80	73	86	10,7	16,6	1,6	2,7	7,0	10,8	0,5	2,5
20,1-30%	102	94	90	27,0	23,9	6,9	6,0	18,2	18,0	1,9	3,0
30,1-50%	240	206	196	63,8	60,5	26,0	23,9	47,1	47,1	1,6	5,9
50,1-75%	215	215	187	51,9	40,5	31,5	24,3	43,8	36,3	-0,1	3,0
75,1-100%	146	143	114	17,0	15,7	14,9	13,6	29,1	24,8	-0,1	0,6
100% feletti	140	120	115	3,6	3,6	5,6	5,7	3,7	5,2	-0,5	-0,3
Összesen:	1 159	1 074	975	179,5	168,3	86,7	76,6	151,3	145,1	3,0	16,3

Forrás: APEH mérlegösszesítők

5.4. A mezőgazdasági szövetkezetek jövedelmezőség szerinti megoszlása

A mezőgazdasági üzemeknek, így a mezőgazdasági szövetkezeteknek is a másik nagy problémája a jövedelemhiány. Jövedelem nélkül pedig nem lehet fejleszteni, a termeléshez szükséges korszerű anyagokat, eszközöket időben és a szükséges mennyiségben beszerezni, a dolgozók jövedelmét – életszínvonalát – javítani stb. Ha a jövedelemhiány egy egész ágazatot, vagy szektort érint, akkor ott megáll a fejlődés romlik az eszközök kihasználtsága, a szervezetlenség és a perspektívátlanulás lesz úrrá. Sajnos a szövetkezetek ezt az állapotot átérték. A szövetkezetek jövedelmének 1989-2006 évek közti alakulását a 18. táblázatban foglaltuk össze. Itt látható, hogy az 1989. évi közel 13 milliárd forintos nyereség milyen gyorsan elillant és azt két év múlva 1991-ben már -10,8 milliárd forint veszteség váltotta fel. A mélypont 1992-ben volt, amikor a szövetkezetek -27,5 milliárd adózás előtti veszteséget mutattak ki. A mélyrepülés 1993-ban is folytatódott, mert ezt az évet még mindig -9,3 milliárd forint veszteséggel zárták. A helyzet 1994-től kezdett enyhülni, amikor a szektor egészében 2,2 milliárd forint nyereség keletkezett. A minőséginek mondható változás 1995-ben volt, amikor a nyereség megnégyszereződött, és 9,1 milliárd forintra nőtt. 1996-ban tovább szárnyalt a jövedelmezőség, 12,1 milliárd forint lett 33%-kal több mint az előző évben. Ezzel nominálisan a szövetkezetek jövedelme elérte az 1989. évi összeget. Tudjuk azonban, hogy az infláció ez időszak alatt az árakat ötszörösére növelte. Így az 1996-ban keletkezett 12,1 milliárd forint nyereség 1989. évi árakon számolva csak 2,4 milliárd forintnak felel meg. Ez pedig az ötödét sem érte el (18,5%-át) az 1989. évnek. 1997-ben azonban már nemcsak megtorpant, de vissza is esett a szövetkezetek jövedelme, mert az évet 9,5 milliárd forint nyereséggel zárták, ami 78%-a az előző évnek. A szövetkezetek számára a romló tendenciát az 1998. év felgyorsította, ami 7 millió forint veszteséget hozott. A következő évben, 1999-ben a veszteség zuhanórepülésbe ment át, mert ebben az évben a szövetkezetek vesztesége -14,4 milliárd forint lett. A 2001. évet a jó időjárás és a rekord gabonatermelés ellenére mindössze 1 milliárd forint – 0,5%-os árbevétel arányos – nyereséggel zárták a szövetkezetek.

2003-ban a szövetkezetek a nagyon rossz időjárás következtében -8,4 milliárd forint veszteséggel zárták az évet, ami a legrosszabb évekre emlékeztet. Minden 100 forint árbevétel -5,3 forint veszteséget tartalmazott. A 2004. év azonban igen kedvező időjárású és rekord terméseredményeket hozó év volt, de a szövetkezetek mérlegadatai mégis közel 940 millió forint veszteséget mutatnak. Itt valójában a piaci realizálási nehézségek, a csökkentő termelői árak, a megnövekedett termelési költségek – vagyis az agráröllő elviselhetetlen nyílása – együttesen okozták a gazdálkodás veszteségét. A 20. táblázat további érdekessége, hogy a jövedelmet az árbevételhez viszonyítottan is kimutatja. Amíg 1989-ben a jövedelem az árbevétel 3,8%-át tette ki, 1996-ban pedig elérte a 4,8%-át addig 1997-ben a 3,5%-ára esett vissza. 1998-ban gyakorlatilag az árbevétel nem tartalmazott nyereséget. 1999-ben és 2000-ben viszont minden 100 forint árbevétel 5,7 illetve 3,3 forint veszteség keletkezett. A 2003. évi -5,3%-os, a 2004. évi pedig 0,9%-os árbevétel-arányos veszteség volt.

A szövetkezetek jövedelmezőségének alakulásában a pozitív fordulatot (ami remélhetőleg tartós lesz) a 2005. de inkább a 2006-os év hozta. 2005-ben, amikor is a kedvező időjárásnak és az EU támogatások megjelenésének és növekedésének köszönhetően már 3 milliárd forint nyereséggel, 2006-ban pedig (a termelés visszaesése ellenére) 16,3 milliárd forint nyereséggel zárták az évet. Ez a nyereségtömeg a rendszerváltás óta a legnagyobb, minőségi fordulatnak nevezhető összeg, amit bizonyít az árbevételhez viszonyított 11,2%-os aránya is.

A szövetkezeteknek a jövedelemre nagy szüksége van, mert az eszközállományuk az elmúlt évben annyira leromlott, továbbá – ahogy az előző fejezetben is láttuk – olyan adósságtömeget halmozódtak fel, hogy ezek megoldására évente legalább 20 milliárd forint jövedelemre volna szükségük. Úgy tűnik a kilátások – az EU támogatások növekedésének és a mezőgazdasági termelő árak emelkedésének következtében – erre most kedvezőek. A tapasztalatok azt mutatják, hogy azok a nemzetgazdasági ágazatok képesek tartós növekedési pályára állni és ott is maradni, ahol az árbevétel-arányos jövedelem eléri, vagy meghaladja a 10%-ot. Az ipar dinamikus ágazataiban, továbbá egyes szolgáltatásokban, ez évek óta érvényesül, nem is szólva a bankszektorról, ahol ez a profitráta már akkora, hogy egyes szakmai körök a társadalom és a gazdaság zsarolásának kérdését is felvetik.

20. táblázat

Az adózás előtti eredmény a mezőgazdasági szövetkezetekben

Év	Adózás előtti eredmény (M Ft)	Árbevétel %-ában
1989	12 877	3,8
1990	7 955	2,0
1991	-10 819	-3,7
1992	-27 466	-15,5
1993	-9 293	-5,9
1994	2 174	1,3
1995	9 142	4,3
1996	12 142	4,8
1997	9 481	3,5
1998	-7	-0,0
1999	-14 403	5,7
2000	-7 668	-3,3
2001	1 006	0,5
2002	1 928	1,2
2003	-8 431	-5,3
2004	-930	-0,9
2005	3 009	2,0
2006	16 249	11,2

Forrás: APEH Mérlegösszesítők

A szövetkezetek jövedelmezősége és az ebből származó gondok természetesen nem egyformák, azok nagyfokú szóródást mutatnak, ezért érdeklődésre tarthat számot az hogy a szövetkezetek a jövedelmezőség szempontjából jónak mondható 2006 esztendőben milyen eredményesen gazdálkodtak. Mennyi volt közöttük a veszteséges, milyen arányban találhatók a közepesen és a magas nyereséggel gazdálkodók.

Ennek a vizsgálatnak az elvégzésére egy olyan jövedelmezőségi skálát készítettünk, amely a szövetkezeteket az árbevétel arányos jövedelem százaléka alapján sorolta a skála különböző csoportjaiba. A skála kilenc csoportot tartalmaz. Mi azonban a könnyebb áttekinthetőség és az összefüggések markánsabb megjelenítése érdekében három fő csoportba vonjuk össze a szövetkezeteket. **A veszteséges gazdaságok** a skála legalsó csoportjába kerülnek. A 2006. évi jövedelmezőségi viszonyokat figyelembe véve **a közepes jövedelmezőségű** gazdaságok csoportjába a 0,1-10% közötti nyereséget elért gazdaságokat soroljuk. Egyértelműen **magasan jövedelmező** gazdaságok csoportjába kerülnek azok a szövetkezetek, ahol ez a mutató meghaladja a 10%-ot. A gazdaságoknak a jövedelmezőségi skálán való megoszlását és néhány fontosabb adatot a 19. táblázat tartalmazza. A részletekbe menő elemzés helyett – amelyre a táblázat adatai egyébként bőséges lehetőséget kínálnak – inkább a legfontosabb összefüggések feltárására törekszünk.

Az elemzésbe való elmélyedés előtt mindjárt meg kell állapítani, hogy a mérleget készítő 983 szövetkezettel szemben itt csak 806 szerepel a táblázatban, mert 177-nek nem volt árbevétele, így a mutatót sem lehetett náluk kiszámítani. Egyébként valamennyi, a kisméretű szövetkezet csoportjába tartozik, és túlnyomó többségük a veszteségesek számát gyarapítja. Ezt ismerve a jövedelmezőségre vonatkozó következtetéseinket határozottabban fogalmazhatjuk meg, mert ezek csak erősítenék a tendenciákat.

Ha egy gyors összesítőt készítünk a 21. táblázat „gazdaságok száma” megnevezésű sorból, akkor mindjárt szembetűnik, hogy a veszteséges szövetkezetek száma a 2005. évi 361-ről 2006-ban 230-ra csökkent. A veszteséges és nyereséges szövetkezetek száma és aránya tehát az előző évekhez képest pozitív irányba fordulni látszik. Amíg 2004-ben és 2005-ben 40% feletti volt a veszteséges szövetkezetek aránya, addig 2006-ban ez 28,5%-ra mérséklődött, a nyereségeké pedig 70% fölé emelkedett. A veszteség tömege is mérséklődött, a 2005. évi 4,3 milliárd forintból 2,0 milliárd forintra. Így egy szövetkezetre 2006-ban 8,8 millió forint veszteség jut. De ha ehhez hozzászámítjuk a 11,2 milliárd forint adósságállományt is, ami egy szövetkezetre számítva 51 millió forint, akkor az már súlyosan nyomja a szövetkezetek vállát és gazdálkodását, akár tönkre is teheti a szövetkezetet.

Márpedig itt jelentős kapacitások további sorsáról van szó. Ezek a veszteséges szövetkezetek 2006-ban a bruttó termelési értékből 9%-kal, az árbevételből 12%-kal részesedtek és a munkaerő 11%-át foglalkoztatták; az eszközállomány 11%-át működtették. Megrendülésük tehát a szövetkezeti szektor termelésének mintegy 10%-át határozottan veszélyeztetik, nem is beszélve az itt dolgozók családjáról és még nagyobb számú földtulajdonosról, akiknek a földjét bérlik.

A nyereséges szövetkezetek viszont a 2005. évit 7,4 milliárd forintról 2006-ra 18,4 milliárd forintra növelték nyereségüket, vagyis két és fél szeresére. Egy nyereséges szövetkezet átlagos nyeresége a 2005. évi 14,3 millió forintról 2006-ban 32 millió forintra gyarapodott.

A nyereséges szövetkezetek száma 2006-ban 576 volt, ami a szövetkezetek 71%-át tette ki. Túlnyomó többségük **302 gazdaság – az összes szövetkezet 37%-a – közepesen jövedelmező**, ami azt jelenti, hogy adózás előtti nyereségük az árbevételnek 0,1-10%-át teszi ki. A nyereségük összege 2,3 milliárd forint volt, egy szövetkezetre tehát 7,7 millió forint jutott. Ez nem sok, különösen, ha figyelembe vesszük a csoport 36 milliárd forintos adósságállományát. Ebből a nyereségből bizony az idetartozó szövetkezetek többsége még nagyon kevés fejlesztést tud megvalósítani. Pedig ezek a szövetkezetek a bruttó termelési értékből 44%-kal, az árbevételből pedig 54%-kal részesednek. Övük a szektor eszközállományának 43%-a, ezek foglalkoztatják a dolgozók 39%-át.

A jól jövedelmező szövetkezetek száma – ahol az adózás előtti nyereség az árbevétel 10%-át meghaladja – 2006-ban 274 volt, az előző évinél 63%-kal, 94-el több. Ez a csoport most az összes szövetkezet 34%-át teszi ki. Együttesen 16 milliárd forint nyereséget értek el, vagyis a nyereségtömeg 88%-át tették zsebre. Egy gazdaságra közel 60 millió forint jutott. Ez már elég jelentős összeg ahhoz, hogy jelentős fejlesztéseket valósítsanak meg. Ez 2006-ban még nem érzékelhető, mert a szövetkezeti szektor beruházásának mindössze 45%-át valósították meg (1,5 milliárd forint értékben), de a következő években minden bizonnyal meglendíti ennek a csoportnak a beruházási kedvét.

A jól jövedelmező szövetkezeti csoport a szövetkezeti szektor kapacitásának 2006-ban, mintegy 44%-át működtette. A bruttó termelési értékből 43%-kal az árbevételből 33%-kal, az eszközállományból 46%-kal részesedtek és náluk dolgozott a foglalkoztatottak 50%-a, 6 673 fő. A korábbi évek tendenciájától eltérően 2006-ban a jól jövedelmezők csoportjának 56%-át már a nagykapacitású szövetkezetek tették ki. Ezáltal erősödött ennek a csoportnak a szövetkezeti folyamatokra való ráhatása.

21. táblázat

A mezőgazdasági szövetkezetek megoszlása a jövedelmezőség nagysága szerint

Adózás előtti eredmény árbevétel %-ban	Gazdaságok száma			Adózás előtti eredmény		Árbevétel		Összes kötelezettség (Mrd Ft)		Foglalkozta- tottak száma (1000 fő)	
				(Mrd Ft)							
	2004	2005	2006	2005	2006	2005	2006	2005	2006	2005	2006
Veszteséges gazdaságok	421	361	230	-4,3	-2,0	38,6	18,0	26,0	11,7	5,0	1,4
0,3% között	239	200	175	0,5	0,4	58,5	48,5	26,9	19,8	3,6	2,5
3,1-6% között	79	74	62	0,7	0,7	15,2	15,6	9,0	7,8	1,7	1,2
6,1-10% között	60	76	65	1,2	1,2	15,2	14,9	7,7	8,0	1,9	1,5
10,1-15% között	48	43	42	1,5	1,7	12,3	14,2	6,7	6,6	1,6	1,6
15,1-20% között	22	20	43	0,5	1,6	2,7	9,1	1,8	4,9	0,4	1,1
20,1-25% között	26	15	26	0,7	1,1	3,1	4,9	1,3	1,9	0,5	0,5
25,1-30% között	13	15	23	0,6	1,3	2,1	4,8	1,5	2,8	0,3	0,8
30% feletti	57	75	140	1,8	10,4	3,5	15,1	4,8	12,1	0,6	2,7
Összesen	965	879	806	3,2	16,4	151,3	145,1	85,8	75,7	15,3	13,4

Forrás: APEH mérlegösszesítők

5.5. Következtetések a szövetkezetek jövőjére

Miután megvizsgáltuk a szövetkezetek négy ismérv szerinti történő szóródását, az egyes ismérvek alapján meg tudtuk állapítani a gyenge, közepes és jó szövetkezetek számát és kapacitását, vehetjük maguknak a bátorságot, hogy jövőbeni fejlődésükre, az elkövetkező évekre felvázoljuk fejlődési pályájukat. A jövő fejlődését ugyanis a már lerakott gazdasági alapok, kiépült piaci kapcsolatok és a jövedelemtermelő-képesség alakulása határozza meg. Ezek az alapok és kapcsolatok a gazdaságok nagyságában, eszközállományuk volumenében és korszerűségében, eladósodottságuk, likviditási és jövedelmezőségi helyzetükben érhető tetten és jelentősen determinálják a jövőt is. A differenciálás vizsgálatánál tapasztaltuk, hogy a szövetkezetek ugyancsak szélsőséges értékeket mutatnak. Egy-egy gazdaság, vagy gazdaságcsoport jövőbeni megítélését bonyolítja, hogy a gazdaság egyik ismérv alapján a színvonalskála előkelő helyét foglalja el, a másik ismérv szerint a középső, míg a harmadik ismérv szerint a sereghajtó kategóriába kerül.

Viszonylag kevés az olyan gazdaság, amelyik valamennyi ismérv alapján azonos csoportba tartozik. A kategóriák átlagolásával és kombinatív táblák felhasználásával viszont többé-kevésbé besorolhatók a szövetkezetek abba a kategóriába, amely fejlődési lehetőségüket a legjobban jellemzi. A jövőkép felvázolásánál nem lehet eltekinteni a piacnak attól a tendenciájától, amely szerint a jók még jobbak, a rosszak még rosszabbak lesznek. Ez természetesen csak általánosságban igaz, az egyes piaci szereplőkre nem vonatkozik. A korábbi évek erre az összefüggésre is rácafoltak, mert a rosszak rosszabbak és többen lettek, de a jobbak nem lettek jobbak, sőt kondíciójuk gyengült. A nagyüzemeket ért diszkriminációk, az üzletrésztörvény, a földtörvény, a támogatáspolitikában való megkülönböztetés, az átalakulási kötelezettség mind arra int bennünket, hogy a gazdasági összefüggések mellett vegyük figyelembe a politikai szándékokat, indulatokat is. Ez ugyan az utóbbi években módosult, de a szövetkezetek helyzetére gyakorolt hatása csak a jövőben mérhető le. A 2006. évi kiemelkedő jövedelmi javulás – amit az elvégzett elemzésekben is láttuk – valamelyest javította a szövetkezet helyzetét és ezzel a jövőbeni kilátásaikat is. Mindezeket figyelembe véve a korábbi éveknél kedvezőbb kép vázolható fel a szövetkezetekről.

Azt már tudjuk, hogy az egyes szövetkezeti csoportok különböző erőttartalékokkal rendelkeznek és minden bizonnyal eltérő pályán fognak mozogni a következő években. A 2006-ban mérleget készítő 983 szövetkezetből:

- Gyenge adottságokkal és ingatag alapokkal rendelkezik mintegy 440-450 szövetkezet, az összesnek mintegy 44%-a. Ezek működtetik a szektor a kapacitásának mintegy 10%-át, és foglalkoztatják a szövetkezeti dolgozók 6-8%-át. Nagyrészüik vagyongelélő, modernizációra csak kis részüknek van lehetősége, de ezt is kemény és kitaró munkával alapozhatják meg. Többségük sodródik a felszámolás felé. Közülük 130-140-nek van lehetősége a piaci versenyben megkapaszkodni és néhány év múlva fejlődési pályára állni. De ehhez is külső – főleg állami – segítségre volna szükség. Számuk ennél lassabban csökken, mert a jobb kategóriákból állandó utánpótlást kapnak, illetve jobbak egy része előbb ide csúszik le, majd innen távozik.
- Mintegy 270-280 szövetkezet – a szövetkezetek 28-30%-a – közepes erőállapotban várja sorsa jobbra fordulását. Ezek a szövetkezeti kapacitásnak mintegy 20-25%-át birtokolják és foglalkoztatják a dolgozók mintegy ötödét (19%-át). A közgazdasági viszonyok javulásával és egy adósság konszolidációval (vagy azt helyettesítő garancia hitellel) nagy részük fejlődési pályára állhat és a maguk és környezetük előnyére megerősödhet. Közülük mintegy 200-220 meg is kapaszkodhat a fejlődési pályán, a többi valószínűleg az

alsó, elszegényedő kategóriába kerül és osztozik azok sorsában : vagyonfelélőkké válnak, majd legyengülve és vagyont veszítve közprédává válnak. Egy szövetkezetbarát kormány azonban még ezek közül is sokat meg tudna menteni.

- Mintegy 260-270 szövetkezet – a szövetkezetek 26-28%-a – viszont most is még olyan erőállapotban van, hogy a nehézségek, a gazdasági-politikai bizonytalanság ellenére is eredményesen gazdálkodik, eddig még lépést tudott tartani a piaci követelményekkel. A közzgazdasági viszonyok, vagy a kormány szövetkezetbarátságának javulásával ezek még nagyobb sebességre tudnának kapcsolni. Ezzel nemcsak tagságuk, de egész környezetük és az ágazat is jól járna, mert bővíthetnék az exportképes árualapok volumenét. Ezek többsége most is (vagy még mindig) korszerű mezőgazdasági nagyüzemek, amelyek a fejlődés motorjai lehetnek. A szektor kapacitásának mintegy 65-70%-át működtetik, a dolgozóknak is 70-75%-át foglalkoztatják.

Mindebből arra következtetésre lehet jutni, hogy a jelenlegi működő 983 szövetkezetnek mintegy 60-65%-ának, kb. 600-650 szövetkezetnek gondjaival, problémáival, sikereivel a következő 5-10 évben együtt fogunk élni. Előreláthatólag ennyien megtartják működőképességüket, és jelentős erőfeszítéseket tesznek gazdaságuk korszerűsítéséért, modernizációjáért, a tagság életkörülményeinek javításáért. A nagy tömegű és egységes minőségű árut előállító képességük miatt a piaci kapcsolatokban tekintélyre tehetnek szert. Ezek működtetik a szövetkezeti szektor kapacitásának mintegy 75-80%-át. Ezeknek a szövetkezeteknek egy része lehetséges, hogy később nem szövetkezeti formában, hanem gazdasági társaságban fog működni. Ettől azonban megtarthatja nagyüzemi jellegét és környezetével való kapcsolatát, valamint reaktiválhatja integrációs képességét.

A mezőgazdaságban a gazdasági-társadalmi folyamatokat figyelembe véve megállapítható, hogy az elmúlt 17 év igazi vesztesei a mezőgazdasági szövetkezetek voltak. Ezek mind összkapacitásban, mind átlagos teljesítményben alig egytizede az 1989. évi önmaguknak. Így a mezőgazdasági termelésből való részesedésük is megcsappant. A piacokért folyó versenyben a gazdasági a társadalmi és politikai környezet nem kedvezett a szövetkezeteknek, aminek következtében a gazdasági társaságok és az egyéni gazdaságok lekörözték őket. A mezőgazdasági termelésből való részesedésük jelenleg 7-8%-ra, árutermelésből való részesedésük pedig 10%-ra tehető. A gazdasági társaságok – a szövetkezetek „bemenekülése” következtében – a mezőgazdaság termelési értékéből mintegy 46-48%-kal, árutermelésből pedig közel 60%-kal részesednek. Így az egyéni gazdaságok szerepe – az önfogyasztását is figyelembe véve – megnőtt; és elsősorban a termelési értékből való részesedésük nőtt meg kb. 45%-ra. Az árutermelésből való arányuk ma még 30-35%-ra tehető. Ezek az arányok a jövőben minden bizonnyal még mozogni fognak, de lényeges elmozdulás aligha várható. A gazdasági társaságok és szövetkezetek között mozgás továbbra is erőteljes lehet, de a mezőgazdasági szervezetek (úgynevezett nagyüzemek) és egyéni gazdaságok közötti arányt aligha módosítja. Így a jövő agrárpolitikájának alakításánál arra kell felkészülni, hogy a jövőben a gazdasági szervezetek adják a mezőgazdaság termelési értékének mintegy 55%-át (ebből 46-48%-ot a gazdasági társaságok, 6-7%-át a szövetkezetek), árutermelésének pedig 65-70%-át (ebből 55-60% a gazdasági társaságoké, 8-10% a szövetkezeteké lesz). Az egyéni gazdaságok várhatóan a termelési értékből való jelenlegi 45%-os részesedésüket megerősíthetik, esetleg néhány százalékkal növelhetik, de az árutermelésből való 30-35%-os részarányuk aligha változik.

6. A mezőgazdasági gazdasági társaságok differenciálódása

A gazdasági társaságok – amint azt az első részekben is jeleztük – a szövetkezeteknél jóval bonyolultabb, ugyancsak vegyes képet felmutató szervezetek. Számuk 1993-ban még csak 2 016, 2000-ben 4 619, 2005-ben 5 359 és 2006-ban 5 265 volt. Tizenhárom év alatt 3 249-el gyarapodtak, vagyis több mint két és félszeresükre növekedtek. A szövetkezetekkel ellentétben szüntelenül szaporodnak, bár 2006-ban számuk 94-el – 1,7%-kal – visszaesett az előzőévhez képest. A látványos gyarapodásban jelentős szerepe volt a szövetkezetek gazdasági társaságokba való menekülésének. A gazdasági társaságok között megtalálhatók a volt állami gazdaságok utódszervezetei, de számos szövetkezet is ide menekítette át magát az időnként felerősödő politikai, gazdasági támadások elől. Ezen túlmenően itt találhatók a korábbi nagyüzemek önállósodott részlegei, gépműhelyek, állattenyésztő telepek, takarmányipari egységek, szolgáltató szervezetek stb. Ezen kívül a szervezetek számát illetően igen jelentős csoportot képeznek a nem mezőgazdasági tevékenységgel foglalkozó gazdasági társaságok. Hogy mennyire vegyes társaságról van itt szó, azt jól jellemzi, hogy a KSH ide vonatkozó adataiból arra lehet következtetni, – mert erre vonatkozóan pontos adatok nincsenek – hogy a gazdasági társaságoknak mintegy 70%-a rendelkezik mezőgazdasági termeléshez szükséges földterülettel. További sajátosságuk, hogy közülük mintegy 1 500-1 600 gazdaságnak iparral, kereskedelemmel, szálloda-vendéglátással, ingatlanügyekkel stb. foglalkozó szervezetek a tulajdonosai.

Az elmondottakból következik, hogy a csoportosítások trendjei, a belőlük levonható következtetések nem lesznek olyan határozottak, mint azt a szövetkezeteknél tapasztaltuk. Javítja a helyzetet, hogy mezőgazdasággal foglalkozó gazdasági társaságok számszerűleg ugyan mintegy 70%-át teszik az idesorolt szervezeteknek, de ezek adták 2006-ban a szektor

bruttó termelésének több mint 80%-át. Lényegében a 25 millió forint feletti bruttó termelési értéket előállító gazdasági társaságok túlnyomó többsége mezőgazdasággal foglalkozik. Ezek produkálták 2006-ban a szektor termelésének 98%-át. Ezt figyelembe véve a számunkra fontos tendenciákat tehát fel tudjuk tární, a lényeges összefüggéseket fel tudjuk deríteni.

A differenciálás módszerét és menetét a szövetkezeteknél ismertettük. Így erre most nem térünk vissza. Ehelyett nekifogunk a gazdasági társaságok ott jelzett ismérvek szerinti elemzéséhez.

6.1. A mezőgazdasági gazdasági társaságok nagyság szerinti megoszlása

A mezőgazdasági gazdasági társaságok méretét, nagyságát, elsőként a **bruttó termelési érték alapján vizsgáljuk meg**. A termelési érték nagysága alapján képzett színvonal-skálán itt is nyolc csoportot különböztetünk meg. A skála felső részében a kiskapacitású, a középső cellákban a közepes méretű, az alsó cellákban a nagyméretű gazdaságok kerülnek. A nyolc csoport egyenkénti elemzésétől itt is eltekintünk, mert az túl aprólékosság és terjengőssé tenné az elemzést. Ezért itt is összevonjuk a csoportokat és kis, közepes, valamint nagyméretű szervezeteket különböztetünk meg. Természetesen, ahol az így képzett csoportokon belül az alcsoportok valamilyen sajátossággal rendelkeznek, azokra itt is külön felhívjuk a figyelmet. A gazdasági társaságok bruttó termelési érték nagysága szerinti csoportosítását a 22. táblázat tartalmazza.

A táblázat adatait vizsgálva mindjárt szembetűnik, hogy a gazdasági társaságok és szövetkezetek átlagos nagysága (mérete) között évről-évre nő a különbség. A szövetkezetek átlagos mérete stagnál vagy csökken, a gazdasági társaságoké nő. 2006-ban a gazdasági társaságok méretben, teljesítményben már mintegy 35%-kal meg is haladták a szövetkezeteket. Egy szövetkezet 2006-ban átlagosan 94 millió forint termelési értéket produkált, egy gazdasági társaság pedig 140 millió

forintot. Egy szövetkezetre 148 millió árbevétel jutott, egy gazdasági társaságra 176 millió. A szövetkezetek 14 fős átlagos létszámával szemben itt csak 12 fő a foglalkoztatottak átlagos létszáma. A gazdasági társaságoknál nagyon sok – kb. 2 400 – az 1-2 főt foglalkoztató családi vállalkozás. Ugyanakkor itt találhatóak a 300 főnél többet foglalkoztató és több milliárd forint termelési értéket előállító nagy részvénytársaságok és a szövetkezetekből átalakult gazdasági társaságok. A gazdasági társaságokban a saját tőke nagysága átlagosan 90 millió forint, a szövetkezetekben alig 60 millió forint. A gazdasági társaságoknál nő, a szövetkezeteknél jelentősen csökken a saját tőke állománya. A gazdasági társaságoknál mérsékelten, a szövetkezeteknél erőteljesen csökken a foglalkoztatottak száma. Ezekből az adatokból már következtetni lehet arra, hogy a differenciálódás lényegesen nagyobb lesz, mint azt a szövetkezeteknél láttuk.

A 2006. évi mérleget készítő 5 265 gazdasági társaságból **2 803 tartozott a kicsi, vagy törpeszervezetek csoportjába**. Ezeknél a bruttó termelési érték 0-25 millió forint között van. A gazdasági társaságoknak tehát 53%-a kis szervezet. Számuk az előző évhez képest 94-el – 2,3%-kal – csökkent. Nagy számuk és arányuk ellenére a termelési értékből csak 2,4%-kal, az árbevételből 3,5%-kal részesednek. Az eszközállomány 7,4%-ával rendelkeznek, a munkaerő 5,9%-át, átlagosan 1,4 főt foglalkoztatnak. A szektor kapacitásának mintegy 4,8%-át működtetik. A 2006. évet 1,6 milliárd forint nyereséggel zárták.

Számbeli túlsúlyuk és a szűkös kapacitás ellenére nagy szívósságról árulkodnak. Közülük jó néhányan a felsőbb kategóriába kerülhetnek. Sok közöttük a kényszervállalkozó. Más lehetőség hiányában, főleg vidéken sokan megpróbálják a vállalkozásnak ezt a formáját.

A közepes méretű gazdaságok száma – ahol a bruttó termelési érték 25-100 millió forint között van – 2006-ban 1 163 volt, 63-al, 4,7%-kal kevesebb, mint az előző évben. Az összesnek 22%-a tartozik ebbe a kategóriába. A szektor által előállított termelési értékből 9%-kal, az árbevételből 10%-kal részesedtek. Az eszközállomány 11%-ával rendelkeztek. Összesen 7 343 főt foglalkoztattak, a dolgozók 11%-át. Átlagosan 6 fő jut egy gazdaságra. A szektor kapacitásának 9-10%-át működtetik. A 2006. évet 5,1 milliárd forint nyereséggel zárták, szemben a 2005. évi 3,8 milliárddal. A nyereség az árbevételnek 5,7%-át teszi ki, ennek ellenére ez legtöbbször elégtelen, mert egy gazdaságra ebből átlag 4,4 millió forint jut. A csoport nehezen éli át a közgazdaságilag nehéz éveket. A környezet mostohasága mellett legtöbbször az üzemben belüli aránytalanságok is sújtják. Ezek között szép számmal találhatóak a szövetkezetekből, állami gazdaságokból kiszakadt üzemrészek. A kiszakadás nagy sebeket okozott, amit nehezen lehet begyógyítani. Ezeknél lehet a legjobban tanulmányozni a termelőeszközök közötti aránytalanságból fakadó gondokat. A föld-, gép-, épület-, munkaerő közti arányosság itt szakadt szét a legfájóbban. Az ezek közti arány helyreállítására nagyon sok befektetésre volna szükség. A helyzetet jól jellemzi a 100 forint bruttó termelési érték előállításához „igénybe vett” (ott ragadt) eszközállomány, amihez a mikroszervezeteknél 281 forintra, a közepes szervezeteknél 212 forintra, a nagyszervezeteknél 124 forintra volt szükség.

A minőségi változás a szövetkezetekhez hasonlóan itt is a 100 millió forintnál nagyobb bruttó termelési értéket előállító csoportnál következik be. Ezeket nevezzük **nagygazdaságoknak**. Ebben a csoportba 2006-ban 1 302 gazdaság került, 76-al több mint 2005-ben. Ez a csoport a mezőgazdaságba sorolt gazdasági társaságoknak a 25%-át teszi ki, de itt állítják elő a bruttó termelési érték 89%-át, az árbevétel 87%-át és rendelkeznek az eszközállomány 82%-ával. Itt foglalkoztatják a dolgozók 83%-át, 54 ezer főt, a szektor dolgozóinak 83%-át. Ide koncentrálódik a saját tőkeállomány 85%-a. A 2006. évet 43,9 milliárd forint nyereséggel zárták, ami 20%-kal több az előző évinél és csaknem háromszorosa a 2004. évinek. A nagy gazdasági társaságok többsége mezőgazdasági termeléssel foglalkozik, amit jelez az is, hogy számarányuk a gazdasági társaságok 25%-át teszik ki, de a földbérleti díj 88%-át ezek fizetik. A szektor kapacitásának 85%-át működtetik.

A nagy gazdaságokból is kiemelkedik 325 szervezet, amelyik 500 millió forint feletti termelési értéket produkál. Itt található a gazdasági társaságokká átalakult volt állami gazdaságok, a nagy mezőgazdasági szövetkezetek és ezek utódszervezetei. Ez a 325 gazdaság összesen 435 milliárd forint bruttó termelési értéket produkált, ami a gazdasági társaság teljesítményének 59%-a. Egy gazdaság átlagosan 1,3 milliárd forint termelési értéket produkál és 1,9 milliárd forint eszközállománnyal rendelkezik. Ez a nagygazdaságok csoportja 34 ezer főt foglalkoztat, a szektor munkaállományának közel a felét. Egy gazdaságra 104 fő jut. A 2006. évet 24,6 milliárd forint nyereséggel zárták, ami 20%-kal több az előző évinél. Megfigyelhető, hogy a gazdasági mutatók javulása ellenére a gazdasági társaságoknál is csökken a foglalkoztatottak száma, és ez alól a nagygazdaságok sem kivételek.

További részletesebb összefüggések feltárására a 22. táblázat adatai kínálják a lehetőséget.

22. táblázat

A mezőgazdasági gazdasági társaságok megoszlása a bruttó termelési érték nagysága szerint

Egy gazdasági társaságra jutó bruttó árbevétel (M Ft)	Gazdaságok száma			Bruttó termelési érték (Mrd Ft)		Foglalkoztatottak száma (1000 fő)		Saját tőke nagysága (Mrd Ft)		Adózás előtti eredmény	
	2004	2005	2006	2005	2006	2005	2006	2005	2006	2005	2006
5 alatt	1 647	1 677	1 587	2,0	1,8	1,1	1,0	8,8	9,9	-0,0	1,4
5,1-15	766	829	765	7,7	7,1	1,7	1,4	11,2	9,3	0,2	0,1
15,1-25	430	407	448	7,9	8,7	1,3	1,4	6,6	8,2	0,4	0,7
25,1-50	642	633	579	23,0	21,1	3,3	2,9	18,8	17,4	1,2	1,8
50,1-100	591	587	584	42,0	42,3	4,8	4,4	28,4	27,4	2,6	3,3
100,1-250	628	612	652	97,3	105,1	9,9	10,3	59,9	67,1	6,6	8,2
250,1-500	337	310	325	109,3	116,1	11,4	10,0	69,1	78,3	9,6	11,1
500 felett	305	304	325	406,0	435,0	33,7	33,6	235,1	258,3	20,5	24,6
Összesen:	5 430	5 359	5 265	695,2	737,2	67,1	65,1	438,0	475,9	41,1	51,3

Forrás: APEH mérlegösszesítők

6.2. A mezőgazdasági gazdasági társaságok nettó árbevétel nagyság szerinti megoszlása

A gazdasági társaságoknál is elvégeztük a nettó árbevétel nagysága szerinti csoportosítást. Ez a piaci érték szűrője által ellenőrzött mutató a valóságot még jobban megközelítő módon jelzi a gazdaságok teljesítményét, teljesítőképességét. Hasonlóan a szövetkezeteknél elmondottaknál ez az ismérv tartalmában közel áll a bruttó termelési értékhez, így az ott elmondottakhoz képest új tendenciák aligha tárhatók fel. De egy információval – a földbérleti díjjal – itt is kiegészítettük a táblázatot. Ezen kívül a termelési értéknél tapasztaltaktól jobban széthúztuk a skálát, így az összefüggések élesebben, markánsabban mutathatók ki. Az árbevétel nagysága szerinti megoszlást a 23. táblázat adatai tartalmazzák.

A táblázat csoportjai közül a 50 millió forintnál kevesebb árbevételt produkáló gazdaságokat **kisméretű gazdaságoknak** nevezzük. Azok a gazdaságok, amelyekben az éves árbevétel 50,1-200 millió forint között van, azok a közepes méretűek. Ahol viszont az éves árbevétel meghaladja a 200 millió forintot azok nagyméretű gazdaságnak tekinthetők. A 23. táblázatban a gazdasági társaságokat az árbevétel nagysága alapján kilenc kategóriába soroltuk. A részletekbe menő elemzés helyett ezekből a fent említett három csoportot képeztünk.

Eszerint a **kisgazdaságok csoportjába** – ahol az éves árbevétel 50 millió forint alatti – az 5 265 szervezetből 3 198 tartozik. Ez az összes gazdasági társaság 61%-a. Tavaly ebben a csoportban 151-el voltak kevesebben. A gazdasági társaságokat, tehát számbelileg a kisservezetek uralják. Ezen belül is nagyon sok közöttük az 5 millió forint alatti árbevétellel rendelkezők, ezek száma 2006-ban 1 457 – az összes gazdasági társaság 28%-a – volt. Mi több, az 5 millió forint alattiakból 622-nek nincs is árbevétele. Ezek még a családi méretű gazdaságok, vállalkozások méretét sem érik el. A 3 198 kisservezet, bár a gazdasági társaságok 61%-át teszik ki, az árbevételből való részesedésük mindössze 4,2%. Hasonlóan alacsony a bruttó termelési értékből (4,8%), és a saját tőkéből való részesedésük (8,5%) is. Nem számottevően, de valamivel nagyobb arányban részesülnek az eszközállományból (10,5%) és a dolgozóknak 10,5%-át foglalkoztatják, összesen 5 895 főt. A szektor kapacitásának mintegy 7-8%-át működtetik. Kapacitásukra jellemző, hogy egy gazdaságra átlagosan 12,2 millió forint árbevétel, 40 millió forint eszközállomány és 13 millió forint saját tőke jut. Átlagosan 2 főt foglalkoztatnak.

A 2006 évet rendkívül jól, 4 milliárd forint nyereséggel zárták. Korábban a veszteség volt rájuk a jellemző. A nehézségek ellenére számuk alig változik, az utóbbi három évben mindössze 2,6%-kal – 87-el – csökkentek. Fennmaradásukért szívósan küzdenek. Többségük családi vállalkozás és a megélhetés kényszere igen szívóssá teszi őket. Összesen 5 895 főt foglalkoztatnak.

Az árbevétel nagysága alapján közepes szervezetnek minősíthető – ezek árbevétele 50-200 millió forint között van – gazdasági társaságok száma 2006-ban 1 140 volt. Ez 13-al, 1,0%-kal több az előző évinél. Az összes gazdasági társaság 22%-a, vagyis minden ötödik gazdaság ide tartozott. A bruttó termelési értékből 15%-kal, részesednek, az árbevételnek 13%-át tudhatják magukénak, a dolgozóknak viszont 17%-át foglalkoztatják. A szektor kapacitásának 15%-át működtetik. Egy gazdaságra átlagosan 108 millió forint árbevétel, 94 millió forint termelési érték és 174 millió forint eszközállomány jut. Saját tőkéjük ennél kevesebb, mert átlagosan csak 60 millió forint. Együttesen 10 861 főt foglalkoztatnak, ami egy gazdaságban 10 főt jelent. A közepes nagyságú gazdasági társaságok a szektor kapacitásának 15%-át működtetik.

A csoport nem csak kapacításban, de jövedelmezőségben is különbözik az előzőtől, mert a 2006. évet 7,7 milliárd forint nyereséggel zárta, ami 1,5 milliárd forinttal, 24%-kal több az előző évinél. Ez egy gazdaságra 6,8 millió forint nyereséget jelent. A csoportba tartozó gazdaságok száma 2004-ig dinamikusan nőtt, azóta enyhe csökkenés tapasztalható.

A nagy kapacitású gazdasági szervezetek száma – amelyknél 200 millió forintnál nagyobb volt az árbevétel – 2006-ban 927 volt, ami 64-el – 74%-kal – több az előző évinél. A gazdasági társaságok 18%-a tartozik ide, de az árbevételből 83%-kal, a termelési értékből 81%-kal, az eszközállományból 73%-kal, a saját tőkéből pedig 77%-kal részesednek. A mezőgazdasági gazdasági társaságok által foglalkoztatottak (összesen 65 096 fő) 74%-ának összesen 48 340 főnek ezek adnak munkát és megélhetést. A szektor teljesítményének tehát több mint háromnegyedét – 78%-át – adják. A szektorban folyó gazdasági folyamatok alapvetően itt dőlnek el. Ezek már nagy gazdaságok, többségük mezőgazdasági tevékenységgel foglalkozik. Itt találhatóak, a volt állami gaz-

daságok utódszervezetei és a gazdasági társaságokká alakul szövetkezetek. Egy gazdaságra átlagosan 823 millió forint árbevétel, 642 millió forint termelési érték, 968 millió forint eszközállomány és 396 millió forint saját tőke jut. Egy gazdaság 52 főt foglalkoztat. A csoport 39,5 milliárd forint nyereséggel zárta a 2006. évet, ami 7,2 milliárd forinttal – 22%-kal – több az előző évinél. Ez egy gazdaságra vetítve 42,7 millió forintot jelent, ami az árbevételnek 5,2%-át jelenti.

A nagy gazdaságok csoportján belül külön foglalkozunk az „óriás szervezeteknek” nevezett gazdaságokkal, amelyek árbevétele meghaladta az 1 milliárd forintot. Ilyen gazdaság 2006-ban 168 volt, mindössze 19-cel több mint az előző évben. Ezek igazi nagyüzemi jellegüket megtartották, amit mutat az is, hogy az összes szervezetnek csak a 3,2%-át teszik ki, de az árbevétel 46%-át állítják elő, és az eszközállomány 37%-ával rendelkeznek. A 2006. évi 15,9 milliárd forintos nyereségük 1,3 milliárd forinttal – 9,3%-kal – nagyobb az előző évinél. Ez a 168 gazdaság működteti a szektor kapacitásának 40%-át. Egy gazdaságra 2,5 milliárd forint árbevétel, 2,7 milliárd forint eszközérték és 1,1 milliárd forint saját tőke jut. Együttesen 23 247 főt foglalkoztatnak, amely egy gazdaságra 138 főt jelent. Az ebbe a csoportba tartozó gazdaságok szinte valamennyien mezőgazdasági tevékenységet végeznek, és megmaradtak igazi nagyüzemeknek. Az Európai Unióhoz való csatlakozás után, az egykor bekövetkező integráció szervezésekor nagy szükség lehet rájuk. Erre azonban a mindenkori kormánynak is rá kell mozdulni.

Az árbevétel nagyság szerinti csoportosítás egyértelműen megmutatta a nagy gazdaságok előnyét a kicsikkel szemben. Jövedelmüket és árbevételüket érdemlegesen ezek tudják növelni, eszközállományukat bővíteni, gazdálkodásukat korszerűsíteni. A piaci realizálási problémák, az irántuk tanúsított közömbösség azonban ezek fejlődését is lelassíthatja, sőt meg is törheti.

Ezek a vizsgálatok azt is mutatják, hogy most már kialakulnak tünik a mezőgazdasági szervezetek üzemstruktúrája. A konjunkturális mozgásoktól eltekintve, mind az üzemszerkezet, mind az ezekhez tartozó kapacitások az utóbbi években már alig változnak. Igazolja ezt, hogy most már évek óta a kisméretű üzemek működtetik a szektor kapacitásának mintegy 8%-át, a közepes méretűek a 15-16%-át, a nagy méretű gazdaságok pedig a 76-77%-át. A 23. táblázatban még szerepel egy információ, amiről ha röviden is, de szólni kell.

Ez pedig a földbérleti díj alakulása. A mezőgazdasági társaságok (Rt.-k, Kft.-k) 2006-ban 25,5 milliárd forint földbérleti díjat fizettek, lényegében ugyanannyit mint egy évvel korábban. Ez az összeg, most már 4,5 szerese a szövetkezetek által fizetett földbérleti díjnak, ami egyúttal jelzi a két szektor közötti átcsoportosulásokat.

A gazdasági társaságok által fizetett 25,5 milliárd forint földbérleti díj 67%-át a nagy gazdaságok fizetik. Ez természetes is mert ők használják a gazdasági társaságok által használt föld nagyobb részét. A nagyméretű gazdaságokon belül az úgynevezett óriás gazdaságok (ezek 1 milliárd forint feletti árbevétellel rendelkeznek) fizetik a földbérleti díj 22%-át, jöllehet csak 168-an vannak (3,32%).

**A mezőgazdasági gazdasági társaságok megoszlása
a nettó árbevétel nagysága szerint**

Egy gazdasági társaságra jutó nettó árbevétel (M Ft)	Gazdaságok száma			Árbevétel nagysága (Mrd Ft)		Adózás előtti eredmény (Mrd Ft)		Foglalkoztatottak száma (1000 fő)		Saját tőke (Mrd Ft)		Fizetett földbérleti díj (Mrd Ft)	
	2004	2005	2006	2005	2006	2005	2006	2005	2006	2005	2006	2005	2006
5	1 475	1 525	1 457	1,5	1,8	0,2	1,5	0,9	0,9	8,0	9,4	0,0	0,1
5,1 - 10	430	465	429	3,4	3,2	0,1	-0,0	0,7	0,7	6,0	4,3	0,1	0,1
10,1 - 20	550	531	513	7,8	7,5	0,3	0,5	1,3	1,1	7,5	7,7	0,2	0,2
20,1 - 50	830	828	799	27,8	26,7	1,9	2,1	3,5	3,3	19,4	18,9	0,8	0,9
50,1 - 100	625	597	578	43,5	42,0	1,8	2,5	4,5	4,0	26,9	26,3	1,3	1,4
100,1 - 200	561	550	562	78,2	81,4	4,4	5,3	7,1	6,9	39,8	41,9	9,0	5,7
200,1 - 500	511	481	506	152,6	158,7	8,9	11,2	13,2	12,2	79,8	84,7	5,2	6,1
500,1 - 1000	209	233	253	158,3	176,7	9,0	12,5	12,9	12,9	84,9	97,6	4,6	5,4
1000 felett	149	149	168	387,7	428,2	14,5	15,9	23,1	23,2	65,7	185,2	4,4	5,6
Összesen:	5 340	5 359	5 256	861,3	926,2	41,1	51,3	67,1	65,1	438,0	475,9	25,6	25,5

Forrás: APEH mérlegösszesítők

6.3. A mezőgazdasági gazdasági társaságok eladósodottság szerinti megoszlása

Ha még visszaemlékezünk a szövetkezetek eladósodottságára, akkor ott azt állapítottuk meg, hogy ez igen súlyosan érinti a szövetkezeteket; és az évek óta növekedő adósságállomány visszafogja a fejlődésüket.

Ennek érzékeltetésére viszonyszámokat vettünk igénybe, többek között kimutattuk, hogy 2006-ban minden 1 000 forint eszközállományra 455 forint, 1 000 forint saját tőkére pedig 1 348 forint adósság jutott. A gazdasági társaságok adósság problémája a szövetkezeteknél is súlyosabb. Egyrészt az adósság összege nyolcszor nagyobb a szövetkezeteknél (itt 610, ott 77 milliárd forint), másrészt az eszközállományhoz viszonyított értéke is (9%-kal) nagyobb amazokénál (ez itt 497, ott 455 forint). A mezőgazdasági gazdasági társaságok adósságállományának alakulását a 24. táblázatban foglaltuk össze.

Adósságállomány a mezőgazdasági gazdasági társaságokban

Év	Összes kötelezettség	Ebből		1000 Ft eszköz-állományra jutó adósság (Ft)	Saját tőkére
		hosszú	rövid		
		lejáratú			
(Mrd Ft)				jutó adósság (Ft)	
1992	30,4	4,7	25,7	502	-
1993	61,5	11,2	50,2	424	774
1994	80,6	17,3	63,6	453	865
1995	100,7	24,6	76,1	442	832
1996	137,6	29,2	108,4	486	985
1997	179,2	49,2	130,0	540	1 128
1998	235,2	76,9	158,3	538	1 118
1999	279,4	87,2	192,3	525	1 079
2000	337,0	105,2	231,7	531	1 183
2001	361,2	100,9	206,3	495	1 084
2002	406,7	111,9	294,8	473	1 133
2003	476,6	185,5	291,1	495	1 151
2004	585,6	244,6	341,0	531	1 391
2005	617,2	226,9	390,4	522	1 409
2006	609,6	206,2	403,2	497	1 281

Forrás: APEH mérlegösszesítők

A táblázat adataiból az is megállapítható, hogy a gazdasági társaságok igen gyorsan eladósodtak. 1992-ben még csak 30 milliárd forint volt a kötelezettség, nyolc év múlva, 2000-ben ennek már 11-szerese, 337 milliárd forint. Ez 2006-ig már 610 milliárd forintra nőtt. Az adósságon belül a hosszúlejáratú hitelállomány 206 milliárd forintot, a rövidlejáratú hitelállomány 403 milliárd forintot tesz ki. Az eladósodás sebessége feltehetőleg összefügg az induláskori elégtelen eszköz ellátottsággal és a bankok szövetkezetekhez viszonyított jóval lojálisabb, adakozóbb hozzáállásával. Ide bőkezűen adták a hitelt. De most már a korábbi lojalitástól függetlenül az adósság nagyon nyomja a gazdasági társaságokat is, mert ezután kamatot, kezelési költséget kell fizetni és törleszteni is kell. Az eladósodottság alakulását mutató 25. táblázatban az adósságteher nagysága mellett megfigyelhető, hogy 2006-ban megtört az adósság emelkedés és ha kismértéken is, de 8 milliárd forinttal (igaz csak 1%-kal) csökkent az adósság.

A gazdasági társaságok eladósodottsága azonban különböző. Egyesek túlzottan, mások kevésbé vannak eladósodva. Ennek kiderítésére gazdasági társaságokat is a szövetkezetekhez hasonlóan egy adósság-skálán helyeztük el, amelyet néhány fontosabb adattal együtt a 25. táblázatban rögzíthettünk. Az adósság-skála különböző csoportjaiba aszerint kerülnek a szervezetek, hogy az összes kötelezettség hány százalékát teszi ki az összes eszközállománynak. **Kedvező helyzetben** azok a szervezetek vannak, ahol ez a mutató „0”, vagy igen alacsony (például 20%- alatti) értéket mutat. **Közepesen eladósodottak** csoportjába azok a szervezetek kerültek ahol ez a mutató 20,1-50% közötti értéket mutat. **Súlyosan eladósodott gazdaságoknak** tekinthetjük azokat, ahol ez a mutató meghaladja az 50%-ot.

A gazdasági társaságok adósságproblémája a szövetkezetekétől is súlyosabb voltát a nagyobb adósságtömeg mellett a tendenciák irányultsága is jelzi. Így az **adóssággal** nem rendelkező, **vagy csak kis mértékben eladósodott** szervezetek száma 2006-ban 1 163 volt, az összesnek 22%-a. a szektor teljes adósságának 610 milliárd forint összegből ezt a csoportot 14,8 milliárd forint – az összeg 2,4%-a – terhelte. Ennek fedezetére rendelkezésre állt mintegy 87 milliárd forint saját tőke és 129 milliárd forint eszközérték. Ez 6-10 szeres fedezettséget jelent. Emellett 2006-ban a kevésbé eladósodott gazdasági szervezetek 9,8 milliárd forint nyereségre tettek szert. A visszafizetés itt tehát nem jelent gondot. A kevésbé eladósodott gazdasági társaságok viszont a szektor kapacitásának csak 10-11%-át birtokolják.

A közepesen eladósodott gazdasági társaságok szám 2006-ban 1 624 volt, az összesnek 31%-a. A csoportra a 610 milliárd forint kötelezettségéből 211 milliárd forint jut, vagyis az összes adósság 35%-a. ezzel szembeállítható 282 milliárd forint saját tőke, 579 milliárd forint eszközérték. Ez mintegy 2-szeres fedezettséget jelent, ami nem tűnik túl biztonságosnak, de javítja a kilátást, hogy ez a csoport 2006-ban 30 milliárd forint jövedelmet ért el, ami a jövőben feltehetően tovább javítja helyzetüket. A csoport jelentőségét mutatja, hogy a szektor kapacitásának 50%-át működtetik. Az adósságteher viszont visszafogja fejlesztésüket, korszerűsítésüket. Itt is előáll az a helyzet, hogy az adósságteher miatt nem tudják a jövedelemnövelést megalapozó korszerűsítéseket, szükséges eszközcsereket végrehajtani, az EU követelményeknek maradéktalanul eleget tenni. Eladósodásuk mértéke 2006-ban az eredményjavulás ellenére mintegy 20 milliárd forinttal (10%-kal) nőtt. A csoporton nagyon segítene egy adósságrendezés, vagy egy kedvezményes garanciahitel. A további növekedésnek ez adhatná meg az alapját.

A nagyon eladósodott gazdasági társaságok száma 2006-ban, 2464 volt, a szektor szervezeteinek 47%-a. Ez nagyon magas arány. Amint láttuk, a nagyon eladósodott szövetkezetek aránya „csak” 43% volt. A csoport adósságállománya az eszközérték 72%-át, a saját tőke 3,6 szeresét teszi ki. A 610 milliárd forint összes adósságból 384 milliárd forint – az összesnek 63%-a – terheli őket. Ez 30 milliárd forinttal (7%-kal) kevesebb az előző évinél. Ennek ellenére az adósságállomány ennél a csoportnál a legnagyobb teher és a legnyomasztóbb. A 383 milliárd forint adóssággal szembeállítható 107 milliárd forint saját tőke és 517 milliárd forint eszközállomány. Vagyis a fedezettségi mutató negatív értéket mutatott. 2006. évi nyereségük 11,1 milliárd forint volt, 2 milliárd forinttal (15%-kal) kevesebb mint az előző évben. A csoport adósságállománya eszközeihez és forrásaihoz képest igen magas, saját erejéből aligha lesz képes azt visszafizetni.

A nagyon eladósodott gazdasági társaságok aránya évek óta hasonló, amiből arra lehet következtetni, hogy az adósságteher ráülepedett ezekre a gazdasági társaságokra és hosszú ideje mozdulatlanul nyomja őket. Ez viszont visszafogja fejlődésüket. A szektor kapacitásának mintegy 40%-át működtetik, tehát túl sokan vannak és elég nagy teljesítőképességgel rendelkeznek ahhoz, hogy le lehessen írni őket.

Különösen súlyos annak a 464 szervezetnek a helyzete, amelyeknél a 43,5 milliárd forintot kitevő adósság már 56%-kal meghaladja az eszközállomány 28 milliárd forintot kitevő összegét. Ezek egyértelműen vagyonszelők, és addig maradnak életben, míg vagyonukat teljesen fel nem élik. Ez a 464 gazdasági saját tőkéjét már felélte, sőt már -1,5 milliárd forint vagyonihiányuk keletkezett. A 464 gazdasági szervezet a mezőgazdasági gazdasági társaság összes kapacitásának mintegy 3%-át birtokolja, amit jelez az is, hogy 81%-uk a kicsi, vagy a törpegazdaságok, de 20%-uk a közepes és nagy gazdaságok kategóriájába tartozik. Ez a csoport külső segítség nélkül az adósságcsapdából biztosan nem tud kimenekülni. Egyedi adósságrendezéssel, garanciavállalással viszont egy részüket még meg lehetne menteni a teljes ellehetetlenüléstől és eszközeik elherdálásától.

Az elmondottak ellenére a gazdasági társaságok adósságproblémáját nehéz megítélni, mert nem tudni, hogy abból mennyi az olyan gazdaság, amely mögött egy tőkeerős vállalkozás (városi ügyvéd, beruházási vállalkozó, pénzügyi szaktanácsadón más területen sikeresen működő Kft, Rt) áll, vagy ténylegesen hosszú, évek óta tartó strukturális problémák okozták az eladósodást.

25. táblázat

**A mezőgazdasági gazdasági társaságok megoszlása
az eladósodottság nagysága szerint**

Összes kötelezettség az összes eszközállomány %-ban	Gazdaságok száma			Összes eszközérték (Mrd Ft)		Összes kötelezettség (Mrd Ft)		Nettó árbevétel (Mrd Ft)		Adózás előtti eredmény (Mrd Ft)		Foglalkoztatottak száma (1000 fő)
	2004	2005	2006	2005	2006	2005	2006	2005	2006	2005	2006	2006
Nincs adósság	221	254	227	1,5	1,4	0,0	0,0	0,7	0,9	0,0	0,1	0,1
1-10%	543	556	553	31,9	45,4	1,6	2,3	15,3	25,0	2,3	3,4	1,8
10,1-20%	353	382	383	68,0	82,6	10,7	12,5	41,8	46,1	5,0	6,4	4,0
20,1-30%	417	467	504	118,7	146,1	30,3	36,5	72,8	100,8	6,3	10,6	9,4
30,1-50%	1 085	1 090	1 120	391,8	433,2	160,9	174,8	257,8	306,9	14,4	19,6	24,9
50,1-75%	1 272	1 262	1 194	376,2	318,5	231,5	197,9	279,9	255,6	12,4	12,1	16,2
75,1-100%	892	858	806	169,0	170,2	42,4	142,1	174,1	161,7	2,9	3,8	6,6
100% feletti	528	488	464	25,0	27,9	39,9	43,5	18,9	29,3	- 2,2	- 4,8	2,1
Összesen:	5 311*	5 346*	5 251*	1 182,2	1 225,3	617,2	609,6	861,3	926,2	41,1	51,3	65,1

Forrás: APEH mérlegösszesítők

* 2004-ben 29, 2005-ben 13, 2006-ban 14 gazdaságnak nem volt eszközállománya

6.4. A mezőgazdasági gazdasági társaságok jövedelmezőség szerinti megoszlása

A mezőgazdasági gazdasági társaságok jövedelmének alakulása a szövetkezeteknél tapasztaltakhoz hasonló hullámzáson ment keresztül. A jövedelem összegének alakulását, az 1989-2006 évek közötti változását, valamint annak az árbevételhez viszonyított százalékát a tanulság kedvéért a 26. táblázatban dokumentáljuk. Ebből látható, hogy 1989-ben – az akkor még állami gazdaságon néven ismert szervezetek – 4,9 milliárd forint eredménnyel zárták az évet. Ez akkor az árbevételnek a 4%-át jelentette. Ezt követően a jövedelem alakulásában egy nagyfokú alternáló mozgást láthatunk. A tulajdonképpeni mélyrepülés 1991-ben indult meg, a nagyüzemek felszámolását célba vevő gazdaságpolitikával. Ezt az akkori kormányzat profiltisztítás, kisebb egységekre bontás, kárpótlás és gazdasági társaságokká történő átalakulás címén végezte el. A „munka eredménye” a termelés csökkenésében, a munkaerő tömeges leépítésében és a gazdálkodás 1991-1993 közötti veszteséggé válásában mérhető le. Ezekben az években az árbevétel nem nyereséget, hanem veszteséget tartalmazott. A legsötétebb 1993-as évben, amikor a gazdasági társaságok -2,3 milliárd forint veszteséget értek el, minden 100 forint árbevétel 2 forint veszteséget tartalmazott. A gazdálkodás három igen sovány veszteséges év után 1994-ben kezdtek a gazdasági társaságok is nyereségesekké válni. A nagyobb ugrást itt is 1995 után következett be, amikor is 11 milliárd forint adózás előtti eredményre tettek szert, ami már több mint a háromszorosa volt az előző évnek. Ez az eredménytömeg az árbevételnek a 4,5%-át jelentette. Az lett volna a természetes, hogy az eredmény tovább növekedjen. Ehelyett – nem kis meglepetésre – a gazdasági társaságok jövedelme 11%-kal visszaesett. A visszaesésben jelentős szerepe volt a tartós állami tulajdonban maradt gazdasági társaságok eredménycsökkenésének. Az eredmény csökkenéséből akkor Bábolna 1,7 milliárd forinttal vette ki a részét.

1998-ban aztán a gazdasági társaságok jövedelmében ugrásszerű változás következett be. A jövedelem nagysága 23,8 milliárd forintot ért el, ami éppen kétszerese az előző évnek. Az árbevétel-arányos nyereség is eddig nem tapasztalt mértékben 5,4%-ra emelkedett. Az eredményjavulás mögött az állami támogatás összegének 10 milliárd forintos növekedése és kisebb részben a jó szövetkezetek egy részének gazdasági társaságokká történő átalakulása húzódik meg.

A rákövetkező évben (1999-ben) a jövedelem csaknem a negyedére zuhant, amit három év javulása követett. De az évszázad aszályának tartott 2003-as évben töredékére, majdnem a „0”-ra esett vissza. A jövedelem eddigi nagyfokú hullámzását jellemző tendencia 2004-től, de inkább 2005-től kezd megtörni, amikor is az adózás előtti jövedelem 19, illetve 41 milliárd forintra emelkedett, amit 2006-ban további 10 milliárd forintos növekedés követett. Ekkor – vagyis 2006-ban – a gazdasági társaságok jövedelem 51 milliárd forintra nőtt, ami az árbevétel 5,5%-át jelenti. A korábbi évekhez viszonyítva ez mindenképpen figyelemreméltó és tartósnak ígérkező javulás.

Az adózás előtti eredmény a mezőgazdasági társaságokban

Év	Adózás előtti eredmény (M Ft)	Árbevétel %-ában
1989	4 855	4,0
1990	5 100	2,7
1991	-728	-0,5
1992	-880	-1,4
1993	-2 282	-1,8
1994	3 366	1,8
1995	11 004	4,5
1996	9 802	3,2
1997	11 392	3,1
1998	23 789	5,4
1999	6 621	1,4
2000	14 505	2,5
2001	35 682	4,9
2002	42 398	5,5
2003	497	0,6
2004	18 788	2,3
2005	41 132	4,8
2006	51 304	5,5

Forrás: APEH mérlegösszesítők

Természetesen a jövedelmezőség változása nem egyformán érintette az egyes gazdasági társaságokat. Vannak, amelyek vesztesége akuttá vált. Vannak, amelyek nem tudtak megkapaszkodni egy szerény eredményességi szinten, de vannak olyanok is, amelyek magas jövedelmezőséggel zárták a 2006.-évet. Továbbiakban ezt a differenciált mozgást vizsgáljuk meg.

A gazdasági társaságok jövedelmezőségének szóródását a szövetkezeteknél elmondottakhoz hasonlóan itt is egy skála segítségével végezzük el.

A jövedelmezőségi skálát tulajdonképpen a 27. táblázat tartalmazza, ahol a veszteséges és vagyonihiányos szervezetektől a magas jövedelmezőségű gazdaságokig kilenc csoportba soroltuk a gazdaságokat, attól függően, hogy az adózás előtti eredményük hány százalékát teszi ki az árbevételeknek. Az elemezhetőség és a tendenciák határozottabb kidomborítása céljából a csoportokat három kategóriában vonjuk össze.

A legnehezebb helyzetben és a skála legalsó részén helyezkednek el a **veszteséges gazdaságok**. **Közepes jövedelmezőségűnek** (bár nem kielégítőnek) tartjuk azokat a gazdaságokat, ahol ez az érték 0-10% között van. **Magas jövedelmezőségű** gazdaságok csoportjába soroljuk azokat a szervezeteket, ahol az adózás előtti eredmény az árbevétel több mint 10%-át teszi ki. Mielőtt az egyes csoportok értékelését megkezdenénk, be kell vallani, hogy az 5 265 gazdasági társaságból 622-nek az adatait a számítógép nem tudta értékelni, mert ennyinek nem volt árbevétele. Ettől függetlenül a minden ismérvvvel rendelkező 4 643 gazdasági társaság elég nagy tömeg ahhoz, hogy a jövedelmezőséget jellemző tendenciákat elemezhesük, hisz ezek az alapsokaság 88%-át képezik.

A színvonal-skálán a legszembetűnőbb jelenség (jövedelmezőségi szempontból jónak minősített 2006. évben) a **veszteséges szervezetek** nagy száma és a szektoron belüli magas arányuk. 2006-ban ebbe a kategóriába 4 643 szervezetből 1 109 gazdasági társaság tartozott, a szektor szervezeteinek 24%-a. Az előző évben a gazdasági társaságoknak 27%-a tartozott a veszteséges kategóriába. Ha ezen kívül figyelembe vesszük az előbb említett árbevétellel nem rendelkező 622 gazdaságot – ezek kivétel nélkül mikroszervezetek, amelyek túlnyomó többsége a veszteségesek számát gyarapítaná – akkor ez az arány 2006-ban 33% lenne. A veszteséges gazdaságok nagy száma és aránya ellenére a szektoron belüli súlya mérsékelt. A bruttó termelési értékből 11%-kal, az árbevételből 10%-kal, az eszközállományból 12%-kal, saját tőkéből 13% részesedtek. A veszteséges gazdasági társaságok a szektor kapacitásának 11%-át működtetik. Ez a csoport 2006-ban -17 milliárd forint veszteséggel zárta az évet. Ha emellett azt is figyelembe vesszük, hogy a veszteség mellett 95 milliárd forint adósság is terheli őket, akkor igen gyenge lábon állóknak tekintjük őket. A veszteséges gazdaságok többsége a kisgazdaságokból kerül ki, 2006. évben a csoportba tartozó gazdaságok 75%-a a kisgazdaság volt.

Az elégséges, vagy közepes jövedelmezőségű szervezetek (itt az eredmény az árbevétel 0-10%-át teszi ki) száma 2006-ban 2 101 volt, ami a szektor gazdaságainak 45%-át képezte. A közepes és nagyméretű gazdaságok terephelye ez, mert a csoport 58%-át ezek teszik ki. A kisméretű gazdaságoknak pedig a 42%-a került az elégséges jövedelmezőségű csoportba. A közepes jövedelmezőségű gazdaságok a szektor kapacitásának mintegy 60%-át működtetik. A közepesek adják az árbevétel 64%-át, a termelési érték 60%-át, rendelkeznek az eszközállomány 57%-ával, a saját tőke 56%-ával és a dolgozóknak is 62%-át foglalkoztatják. Ez a csoport 20 milliárd forint nyereséggel zárta a 2006. évet, ami egy gazdaságra számítva 18 millió forintot jelent. Ha figyelembe vesszük a csoportot terhelő 362 milliárd forint adósságállományt, a jövedelemtömeg mindjárt eltörpül mellette.

A jól jövedelmező kategóriába tartozó gazdaságok (itt az eredmény az árbevételnek meghaladja a 10%-át) száma 2006-ban 1433 volt, ami a szektor gazdaságainak 31%-át tette ki. A kisméretű gazdaságok 33%-a, a közepes méretűek 27%-a, a nagyméretűek pedig 28%-a került ebbe a kategóriába. A jól jövedelmező 1473 gazdaság a szektor kapacitásának 29-30%-át működteti. A munkaerő 25%-át foglalkoztatta, az árbevételnek 26%-át, a termelési érték közel 30%-át produkálták. Az eszközállomány 33%-ával, a saját tőke 35%-ával rendelkeznek. A jól jövedelmezők csoportja 2006-ban 45,6 milliárd forint nyereséget ért el, 11 milliárd forinttal, 32%-kal többet, mint az előző évben. Ez egy gazdaságra számítva 32 millió forintot jelent. A csoport árbevétel-arányos nyeresége 19%-os volt, vagyis 100 forint árbevételre 19 forintot kerestek. Adósságállományuk 165 milliárd forint, ami több mint háromszorosa a nyereségnek.

A táblázatokból az is látható, hogy 2006-ban radikálisnak tűnő fordulatot tett a két szektor – a szövetkezetek és a gazdasági társaságok – közötti jövedelmi viszony. A szövetkezetek a korábbi évektől eltérően magas, 16 milliárd forint adózás előtti nyereséget értek el, viszont a gazdasági társaságok is elégedettek lehetnek az 51 milliárd forintos nyereségükkel. Ezzel viszont megfordult az egy gazdaságra jutó jövedelem, mert 2006-ban egy szövetkezetre 16 millió, egy gazdasági társaságra 10 millió forint jövedelem jutott. Ez a szövetkezetek esetében a korábbi lejtőn való csuszást állította meg, de többségük számára reménykeltő módon a növekedési pályára való állást is jelentheti.

27. táblázat

A mezőgazdasági gazdasági társaságok megoszlása a jövedelmezőség nagysága szerint

Összes kötelezettség az összes eszköz-állomány %-ban	Gazdaságok száma			Adózás előtti eredmény		Árbevétel		Összes kötelezettség		Foglalkoztatottak száma (1000 fő)	
				2005	2006	2005	2006	2005	2006	2005	2006
	2004	2005	2006	(Mrd Ft)							
Veszteséges gazdaságok	1 533	1 272	1 109	-13,7	-17,2	116,8	95,7	114,2	94,5	12,4	8,6
0-3% között	1 048	1 026	1 069	4,3	4,7	319,5	307,4	184,0	171,8	21,0	19,6
3,1-6% között	525	525	541	6,5	7,1	144,4	161,6	99,3	94,5	11,2	11,1
6,1-10% között	405	442	491	9,3	9,7	118,3	122,6	79,4	73,5	9,7	9,7
10,1-15% között	314	357	348	9,3	14,8	75,8	123,1	50,1	79,8	5,5	7,0
15,1-20 között	204	240	265	6,6	8,8	37,2	51,5	29,4	31,6	3,2	4,1
20,1-25% között	134	167	182	3,7	6,4	16,6	29,1	11,3	18,3	1,3	2,4
25,1-30% között	114	138	119	3,9	3,7	14,1	13,5	8,8	9,3	1,0	0,8
30% felett	465	562	519	11,1	11,8	18,7	21,5	30,8	26,2	1,8	1,9
Összesen:	4 742*	4 729*	4 643*	40,9	49,9	861,3	926,2	607,4	599,6	67,0	65,0

* 2004-ben 598, 2005-ben 207, 2006-ban 177 gazdaság adatai árbevétel hiányában nem értékelhetők.

Forrás: APEH mérlegösszesítők

6.5. Következtetések a mezőgazdasági társaságok jövőjére

A mezőgazdasági gazdasági társaságok helyzetének áttekintése után itt sem térhetünk ki annak a kérdésnek a megválaszolására elől, hogy a 2006. évi eredményeik alapján milyen fejlődési pálya várható ezeknél a szervezeteknél. A szövetkezetekhez hasonlóan ezekről is számos ismerettel rendelkezünk, miután megvizsgáltuk őket a termelési értéke, az árbevétel nagysága, az eladósodottság mértéke és a jövedelmezőség szerint. Ezen ismérvek szerint ábrázolt színvonal-skálán a szervezetek itt is különböző, és gyakran egymással ellentétes helyre, csoportokba kerültek. Ha azonban a szövetkezetekhez hasonlóan ezek is egy kombinatív táblázatban helyezük el, akkor nemcsak jelenlegi helyzetüket, de a jövőben várható lehetőségeiket, mozgásirányukat is meghatározhatjuk. Ezeket elvégeztük és arra a következtetésre jutottunk, hogy a 2006-ban mérleget készítő 5 265 gazdasági társaságból:

- 2 400-2 500 szervezet, vagyis a gazdasági társaságok mintegy fele, 40-45%-a gyenge adottságokkal és ingatag gazdasági alapokkal rendelkezik. Ezek általában kiskapacitású szervezetek, alacsony jövedelmezőségűek és túlzottan eladósodtak. Többségük vegetáló, vagyonfeléllő gazdálkodást folytat. A szektor kapacitásának kb. 15-16%-a felett rendelkeznek. A dolgozóknak mintegy 15-16%-át foglalkoztatják. Nehézségeik ellenére is nagy szívóssággal rendelkeznek, mert az esetek nagy részében ez a család egyetlen megélhetési lehetősége. Sok közöttük a kényszervállalkozás. Közülük évente sokan tönkremennek, és helyükbe mások lépnek. Igen problematikus csoport, közülük kevesen lesznek a piac megbízható szereplői. Szívósságuk miatt viszont nem lehet számuk lényeges csökkenésére számítani. Ezen tulajdonságok miatt egy részük a magasabb kategóriába léphet. A piaci viszonyok rendeződése és a munkahelyek számának bővülése esetén sokan feladnák jelenlegi vállalkozásukat – szívesebben választanák a biztonságosabb munkahelyet. Mivel erre még sokáig kell várni, így lényeges csökkenésükre nem lehet számítani.
- Mintegy 1 600-1 650 gazdasági társaság adottságaik, lehetőségeik alapján közepes színvonalúnak minősíthető. Ezek a szektor gazdaságainak a harmadát (33-35%-át) képviselik. A piac rugalmas, gyors alkalmazkodásra képes szervezetei lehetnének, amennyiben adóssághatékuk csökkenne jövedelmezőségük tovább javulna. Egy részük olyan problémákkal küszködik, és olyan terheket cipel, hogy az alsóbb kategóriákba sodródhatnak, vagyonukat felélik, majd kirotálódhatnak a piaci versenyben. Az alsóbb kategóriákból viszont a kihullók helyébe újak lépnek. Többségük azonban nemcsak megkapaszkodhat a piaci életben, de néhány százalékuk feljavulva, magasabb kategóriába kerülhet. Közülük mintegy 1 100-1 200-an megélik a következő tíz évet. A szektor kapacitásának – ahogy fentebb említettük – mintegy egyharmadát működtetik, a dolgozóinak pedig 35%-át foglalkoztatják. Az egyedi adósságrendezés vagy kedvezményes hitelezés nagy lendületet adhatna fejlődésüknek.
- Mintegy 1 250-1 300 gazdasági társaság jelenlegi kapacitása, jövedelmezősége, adósságállománya alapján már most is gyorsabb fejlődésre volna képes. Ezek a szektor gazdaságainak mintegy a negyedét (25%) képviselik. Közöttük található a korábbi állami gazdaságok, a nagy mezőgazdasági termelészövetkezetek és szolgáltató társaságok utód-szervezetei. A jövőben az integráció szervezésében, a termelés mennyiségi–minőségi javításában nagy szerepet játszhatnak. Szerepük a jövőben várhatóan nőni fog a termelés, a jövedelem és az eszközök egyre nagyobb tömegét vonzzák magukhoz. Jelenleg a szektor kapacitásának, mintegy 50%-át birtokolják. A dolgozóknak is mintegy felét foglalkoztatják. Számuk a közgazdasági, piaci és politikai viszonyoktól függően változik, ami azt is jelenti, hogy a gazdasági stabilitás még ezeknél a jó gazdaságoknál sem teljesen szilárd, egy részük könnyen megingatható.

Mindezeket összefoglalva látható, hogy a mezőgazdasági társaságok sajátos szerveződések, ahol a kiskapacitású családi vállalkozástól a több százmilliós értékét produkáló szervezetekig minden megtalálható. Többségüket szívósságuk, rugalmasságuk a piac kedvezőtlen hatásaival szemben is edzettette, ezért 4 500-5 000 körüli különböző nagyságú szervezettel a következő évtizedben is számolni lehet.

Összefoglalás

Az összefoglalás mindjárt egy megjegyzéssel kezdjük. Történetesen azzal, hogy ez a tanulmányunk a mezőgazdasági szervezetek 2006. évi differenciálódását tartalmazza, ezért az összhang kedvéért a nemzetgazdaságra vonatkozó megjegyzéseinkben, megállapításainkban sem vonatkozathattunk el ettől, jóllehet már a 2007. évi adatok is rendelkezésre állnak. Ezért az olvasó szíves elnézését kérjük.

A tanulmány első része áttekintést ad a nemzetgazdasági folyamatokról, azon belül is a mezőgazdaság helyzetéről. A GDP alakulását elemezve rámutat, hogy a nemzetgazdaság egészében ez már 2006-ban 34%-kal meghaladta a rendszerváltás előtti értéket. Ezen belül az ipar GDP-je 43%-kal volt nagyobb, a mezőgazdaságé viszont éppen hogy elérte azt. A GDP-től eltérően azonban a mezőgazdaság bruttó termelése (az adott év terméktömegének értéke) még csak 74%-a volt az 1989. évinek. Teljesítményét különösen az állattenyésztés húzza vissza, amelynek teljesítménye még 2006-ban is 56%-a volt a közel két évtizeddel korábbiak, még a növénytermelés bruttó termelése is csak 88%-ra közelítette meg azt. A 2007. év aszályos időjárása még ezt a teljesítményt is tovább apasztotta (64,4%-ra). Ennél is nagyobb visszaesés következett be a foglalkoztatásban, mert számuk ez idő alatt 486 ezer fővel (72%-kal) csökkent.

A termelési folyamatban kitüntetett szerepe van a jövedelem alakulásának. Piaci viszonyok között a jövedelem nagysága alapozza meg a fejlődés, a korszerűsödés, az alkalmazkodás lehetőségét és módját. Nos a mezőgazdasággal az elmúlt évek, évtizedek e-tekintetben mostohán bántak. Adózás előtti jövedelme – az árbevétel százalékában számolva – jóval elmaradt a nemzetgazdasági átlagtól és a legtöbb ágazattól, nem kis gondot okozva a termelőknek, gazdálkodóknak. 2006-ban fordulat következett be, mert az már nemcsak összegében haladta meg az előző éveket – amely már 2005-ben is számottevően nőtt – de 6,1%-os árbevétel arányos mutatójával már az országos átlagot is felülmúlta. A mezőgazdaság 2006. évi 70,6 milliárd forint adózás előtti jövedelme 153,3%-a volt a 2005. évinek.

A tanulmány csupán általános tájékoztatás céljából kitér a beruházás, sőt a reáljövedelem alakulására is és kísérletet tesz a GDP változásával történő összehasonlításra is. Érdekesség kedvéért bemutatja a jegyzett tőke szerkezete alapján a vállalkozói vagydon tulajdonformák szerinti alakulását is.

A mezőgazdaság egészére jellemző folyamatok azonban az egyes üzemekre, üzemcsoportokra nem egyformán hatottak. Egyesek jobban, mások kevésbé tudtak alkalmazkodni az új környezethez, a megváltozott piaci igényekhez. Ennek szortírozó mozgásirányára mutat rá a tanulmány a mezőgazdasági gazdasági szervezetek (szövetkezetek, Rt.-k, Kft.-k) differenciálódásának vizsgálatával. Az üzemek differenciálódását a 2006. évi APEH mérlegösszesítők felhasználásával mutatjuk be, külön a szövetkezetekre és külön a gazdasági társaságokra (Rt., Kft.). Mindkét gazdasági szektort négy ismérv alapján képzett skálán (bruttó termelési érték, árbevétel, eladósodottság, jövedelmesség) csoportosítja, illetve elemzi a tanulmány. Ezen ismérvek alapján gyenge, közepes és jó erőállapotban lévő üzemek különböztethetők meg. Általánosságban megállapítható, hogy mindkét szektorban a nagykapacitású üzemek a dominálók, mert bár számuk az összes szervezethez való arányuk 20% körüli, viszont a termelő kapacitás 75-80%-át működtetik.

A két gazdasági szektor fejlődési iránya is ellentétes trendet mutat. A szövetkezetekre a gazdasági-társadalmi térvesztés, a gazdasági társaságokra a bővülés jellemző. Mutatja ezt a termelésben, árutermelésben betöltött szerepük. A 2006. évi helyzetük alapján megállapítható, hogy a gazdasági szervezetek adják a mezőgazdaság termelési értékének 55%-át (ezen belül a gazdasági társaságok 46-48%-át, a szövetkezetek 6-7%-át), az árutermelésnek pedig 65-70%-át (ezen belül a gazdasági társaságok 55-60%-át, a szövetkezetek 8-10%-át). Az egyéni gazdaságok termelési értékéből való részesedése 45%-ra, az árutermelésből való részesedése pedig 30-35%-ra tehető.

A szövetkezetek differenciálódását bemutató fejezetek elsőként a bruttó termelési érték nagysága alapján csoportosítja a szövetkezeteket. Eszerint 2006-ban a 983 mezőgazdasági szövetkezetnek 56%-a, 552 szövetkezet kicsinek (25 millió forintnál kisebb termelési értéket előállító), 20%-a, 195 szövetkezet, közepes nagyságúnak (25-100 millió forint közötti termelési értéket előállító), és 24%-a, 236 szövetkezet, nagykapacitásúnak (100 millió forint termelési értéket meghaladó) minősíthető. A kapacitás megoszlása ezzel pont ellenkező irányú tendenciát mutat.

Az árbevétel nagysága alapján képzett csoportosítás is hasonló képet mutat, mert a 983 szövetkezetből az 50 millió forintnál kevesebb árbevételt elérők (ezek itt a kisméretűek) száma 518, az összes 53%-a tartozik ide. A közepes nagyságú szövetkezetek (50-200 millió forint közötti árbevételt elérők) száma 234, ami az összes szövetkezet 24%-át teszi ki. Míg a nagykapacitású (a 200 millió forint árbevételnél nagyobb) szövetkezetek száma 231, az összes 24%-a, de az árbevétel közel 80%-át ezek termelték.

A szövetkezetek eladósodottság szerinti megoszlás alapján a kevésbé eladósodott (ahol az összes kötelezettség az eszközállomány legfeljebb 20%-át teszi ki) szövetkezetek szám 273, az összes 28%-a. a közepesen eladósodott szövetkezetek száma 286, arányuk az összesből 28%. Itt az összes adósság az eszközérték 20-50%-át teszi ki. A túlzottan eladósodott szövetkezetek (ahol az adósságállomány az eszközérték 50%-a felett van) vannak túlsúlyban, mert számuk 416, ami a szövetkezetek 43%-át adja.

A jövedelmezőségi skálán való megoszlás jelzi, hogy a 2006. évi eredményük alapján a szövetkezetek 29%-a veszteséggel, 37%-a közepes jövedelmezőséggel (itt a jövedelem az árbevétel 0-10%-át tette ki), és 34%-a viszonylag magas (az árbevétel 10%-át meghaladó) nyereséggel zárt az évet.

A fenti négy ismérv alapján csoportosított szövetkezetek az adott ismérv szerinti színvonal-skálán különböző és gyakran ellentétes helyre, csoportba kerültek. Ezeket egy kombinációs táblán elhelyezve nemcsak jelenlegi helyzetüket, erőállapotukat ismerhetjük meg, de várható fejlődésükre, jövőjükre is következtetni tudunk. Ezek alapján az a következtetés vonható le, hogy a 2006. évben mérleget készítő 983 szövetkezetből mintegy 400-450 szövetkezet (az összes 44%-a) gyenge gazdasági adottságokkal, ingatag alapokkal rendelkezik és többségük sodródik a felszámolás, megszűnés irányába. Mintegy 270-280 szövetkezet (az összes 28-30%-a) közepes erőállapotban várja sorsa jobbrafordulását, sőt nagyobb részük meg is kapaszkodhat a piaci versenyben. A többi 260-270 szövetkezet (a szövetkezetek 26-28%-a) viszont már most is olyan jó erőállapotban van, hogy nemcsak stabilizálhatja helyét, de környezetének integrációs, szociális feladataiban is rész vehet.

A 2006-ban mérleget készítő 5265 gazdasági társaság (Rt., Kft.) a szövetkezetekéhez hasonló ismérvek szerinti megoszlása azt mutatja, hogy a bruttó termelési érték szerinti csoportosítás alapján nagyrésztük – 53%-uk, azaz 2803 gazdasági társaság – a kisszervezetek csoportjába tartozik, ahol a termelési érték 25 millió forint alatt van. A közepes nagyságú gazdaságok száma 2006-ban 1 163 volt, ami az összes 22%-át teszi ki. Ezeleknél a termelési érték 25-100 millió forint közötti. A nagyméretű gazdaságok száma 1 302, az összesnek 25%-a, de a szektor kapacitásának 85%-át működtetik. Ezeleknél az egy gazdaságra jutó bruttó termelési érték 100 millió forint felett van.

Az árbevétel nagysága szerinti csoportosítás alapján a 5 265 gazdasági társaságnak 61%-a, 3 198 szervezet került a kisméretű gazdaságok csoportjába. Ezeleknél az árbevétel nem éri el az 50 millió forintot. A közepes nagyságú csoportba került 1 140 szervezet az összes 22%-a. Itt az árbevétel 50-200 millió forint közötti. A nagykapacitású gazdaságok száma mindössze 927, az összes 18%-a, de a szektor kapacitásának közel 80%-át működtetik. Ezeleknél a kategóriába kerülés feltétele a 200 millió feletti árbevétel elérése volt.

Az eladósodottság szerinti megoszlás súlyos problémákat takar. A gazdasági társaságok 22%-ának, 1 163 üzemnek nincs adóssága, vagy csak kismértékű az eladósodottsága. Ezeleknél az összes kötelezettség az eszközállomány értékének 20%-a alatt van. A közepesen eladósodottak száma 1 624; ide tartozik a gazdasági társaságok 31%-a. Itt az adósságállomány az eszközérték 20-50%-a között van. A legnagyobb csoportot a nagyon eladósodottak teszik ki. Számuk 2 464, az összes 47%-a tartozik ebbe a kategóriába. Ezeleknél az összes kötelezettség meghaladja az eszközérték 50%-át. Jelentős csoportról van szó, mert a szektor kapacitásának közel 40%-a felett rendelkeznek.

Tanulságos folyamatot és differenciálódási trendet tár fel a jövedelmezőségi megoszlás is. A 2006 évet veszteséggel zárta a gazdasági társaságok 24%-a; az elégséges, vagy közepes jövedelmezőségű kategóriába került a gazdasági társaságok 58%-a. Ezeleknél az adózás előtti nyereség az árbevétel 0-10%-a között van. A jól jövedelmezők közé kerül – ahol a nyereség meghaladta az árbevétel 10%-át – a gazdasági társaságok mintegy 31%-a.

A különböző ismérvek alapján elvégzett differenciálódási vizsgálatokat követően a gazdasági társaságokat is – a szövetkezetekhez hasonlóan – egy olyan kombinációs táblázatba helyeztük el, amelyből a jelenlegi erőállapotukra és jövőbeni fejlődésükre lehet következtetni. Eszerint a 2006. évben mérleget készítő 5 265 gazdasági társaságból mintegy 2 400-2 500 szervezet, a gazdasági társaságok mintegy 40-45%-a gyenge adottsággal és ingatag gazdasági alapokkal rendelkezett. Ezek általában kiskapacitású szervezetek, sok esetben családi gazdaságok, vagy kényszervállalkozók. Az elmúlt években megedződtek és nagy szívósággal rendelkeznek. Mintegy 1 600-1 650 gazdasági társaság, a gazdasági társaságok 33-35%-a közepes erőállapotban van és alkalmazkodóképességük javításával, jelentős fluktuáció közepette, többségük piacon való maradására lehet számítani. Végül 1 250-1 300 gazdasági társaság – a szektor 25%-a – a jelenlegi kapacitása, jövedelmezősége, adósságterhelése alapján már most is gyorsabb fejlődésre volna képes. Mindezek alapján az prognosztizálható, hogy 4 500-5 000 körüli gazdasági társasággal a következő évtizedben is számolni lehet.

